

CATULLUS

MINT SAPPHO ÉS CALLIMACHUS UTÁNZÓJA.

Annak, hogy Catullus a görög költőket latinra fordította és utánozta, legbiztosabb tanúsága maga Catullus, midőn Q. H. Or-
taluhoz így ír (C. LXV. v. 15.):

„Sed tamen in tantis maeroribus, Ortale, mitto
Haec expressa tibi carmina Battiaadae.“

„De még ily nagy fájdalmak között is, Ortalusom, küldöm
számodra ezen Callimachusból fordított verseket.“ (v. ö. C.
CXVI. 1. 2.)

A midőn mi is Catullus módja szerint „animo studioso“ akar-
juk kutatni, mi módon és minő művészettel utánozta a görög költők
közül Sapphót és Callimachust, szükségesnek tartjuk először is

a Catullus görög tanulmányáról

emlékezni, bár kevésben.

Midőn Catullus görög tanulmányáról szólunk, nem tagad-
hatjuk, hogy ebben a tekintetben igen nagy hátrányul szolgál,
hogy a régi írónál nem maradt fenn semmi adat, hogy mikor
írta Catullus egyes költeményeit. Azon férfiak pedig, kik a Ca-
tullusi költemények időrendjét megállapítani igyekeztek, annyira
eltérnek az egyes költemények keletkezési ideje meghatározásá-
ban, hogy nyomozásaikat egyáltalán nem vehetjük segítségül;
nem is akarunk szólni ez úttal róluk. Mert azt hisszük, hogy a
mikor Catullus költeményeit először adta ki, azon elv szerint, ha
nem is azon sorrendben rendezve, bocsátotta nyilvánosságra, a
hogy most találjuk az egyes kiadóknál, azaz: a költeményfüzet
első részében az u. n. lyrai, a második részében az elegiai köl-
temények voltak összefoglalva, tekintet nélkül keletkezési idejökre.
Nem fogadhatjuk el Bähr feltevését sem, hogy Catullus két fű-
zetben bocsátotta volna nyilvánosságra költeményeit,¹⁾ mert Ca-

¹⁾ Bähr. Röm. Litt. Carlsruhe 1844. 403 l.

tullus is csak „libellus“-t említ Corn. Neposhoz írt ajánló költeményében (c. I. 1.) s ellene szól a régiek összes hagyománya is, mivel hogy Catullus költeményei második könyvét sehol sem idézik.¹⁾ Azon kívül figyelemre méltó itt is a régiek szokása, hogy költeményeiket részint versmérték, részint tárgy szerint osztották könyvekre. Az alexandriai tudósok, mikor a régiek költeményeit rendezve, javítva kiadták, e szokást megtartották s utánozták maguk is mint költők. S alig tehetjük fel Catullusról, ki az alexandriaiak szokásával minden tekintetben ismeretes volt, hogy költeményei rendezésekor és kiadásakor más elvet követett volna. E feltevést igazolja az, hogy a mely költeményekben boldog szerelmét énekli, vegyítve vannak azokkal, melyekben Lesbia hűtlenségét s a maga szerencsétlenségét panaszolja. A dolog természetes rendje szerint elsőben azok a költemények irattak, melyekben boldogságát énekli meg; s mivelhogy ezekben lelünk némi Sapphói valódi utánzatokat, nem helyeselhetjük azt az általánosan elterjedt véleményt, mintha Catullus először és csak az alexandriaiakat tanulmányozta volna. De mivelhogy a Callimachus hatása ezekben is sok helyt nyilvánul, azt hisszük, hogy mind az alexandriaiakat, mind az aeol költőnőt azon egy időben forgatta és tanulmányozta. S ez nézetünk szerint nagyon is megfelel Catullus érzületének.

Egyébiránt, hogy mikor kezdett Catullus görög tanulmányaihoz, biztosan megállapítani nem bírjuk. De igen valószínű, hogy már kora ifjúságában, mikor a praetextat levetette, tehát már szülői házában megkezdette és költött verseket. Ez igen világosan kitetszik Manliushoz írt leveléből (c. LXVIII.), melyben nézetünk szerint mintegy életképét tárja szemünk elé. Manlius t. i. a hitvese halála után a sorsot s ennek kegyetlen csapását panaszolja egy levelében, s azt írja Catullusnak, hogy „őt sem a szent Venus nem engedi csendes álomban nyugodni elhagyatva nőtlen ágyában, sem a költők édes költeményei: a Muzsák nem gyönyörködtetik“ és barátjától kér orvosságot betegsége ellen: „Munera Musarum et Veneris.“ Midőn a költő erre a levélre válaszol, felemlítvén, hogy őt is nem kevesebb fájdalom bántja, s e miatt Manlius kérésének nem tehet eleget, a múlt időkre emlékezve azt mondja:

Tempore, quo primum vestis mihi tradita purast
 Jocundum cum aetas florida ver ageret,
 Multa satis lusi: non est dea nescia nostri,
 Quae dulcem curis miscet amaritiem.

azaz: míg ifjúsága tavaszát élvezte, míg nem hányta-vetette a sors viharja, egész élvezettel költött, s szorgalmasan tanulmá-

¹⁾ Riese Rhein. Mus. XXI. 498 l.

nyozta a régiek iratait. S ez nagyon is valószínű, mert nem sokkal, hogy Rómába jött, a Cicero korabeli költőkkel megismerkedett s velök barátságos viszonyban kezdett élni, ha heves természeténél fogva közte s ismerősei között barátságról egyáltalán lehet szó, a többieket szellemi tehetségével, ismeretgazdagságával s görög irodalombeli jártasságával felülmulta s ezt egész haláláig megtartotta annyira, hogy kora legjelesebb költőjének tartották.¹⁾

Ezen a helyen egy kissé kitérni szükségesnek látszik. Mert midőn Catullus magyarázói, mint L. Schwabe *Quaestionum Catullianarum lib. I. 136 l.* és Bernhardy *Grundriss d. Griech. Litt. 515. lapján*, hogy csak ezeket említsem meg a többi kiválók közül mint legtekintélyesebbeket, az idézett verseket Catullus szerelmi viszonyaira vonatkoztatják s azt hiszik, hogy bennök, eltekintve a Lesbiával folytatott viszonyától, más szerelmi viszonyok vannak kifejezve, véleményünk szerint nem helyesen értelmezik. Mert ha a gondolatfűzést vesszük figyelembe, aligha megállja helyét ez a következtetés. Mit kért Manlius Catullustól? „*Munera Musarum et Veneris,*“ hogy azokban örömet, szórakozást találjon, azaz verseket, akár sajátjait, akár mások munkáit. S midőn a költő válaszában saját bajait hozza fel okul, kérdés, tehetett-e említést szerelmi viszonyairól? Kétségen kívül igen, de csak oly módon, hogy barátja kérelme is bennfoglaltassék. Tehát minden esetre meg kellett említnie az okot, a miért barátja kérelmének nem tehet eleget, s nem küldhet költeményeket. Tehát a költemények játszáka a főszerepet. A miért azt hisszük, hogy e versekben költészeti tanulmánya s költészete iránya nyomai vannak kifejezve.

Fivére halála után elvesztette kedvét a költészet iránt, mint írja Manliusnak: (c. LXVIII. 19.)

Totum hoc studium luctu fraterna mihi mors
Abstulit.

Ehez járult s mondhatni ezt a tétlenséget nagyban idézte elé a Lesbia hűtlensége, ki előbbi költeményeibe lelket lehelte. Nem sokkal fivére halála után Bithyniába utazott, honnan visszatérve Veronában s kedves Sirmioján²⁾ a falusi élet örömeinek adta át magát.³⁾ Ez barátai s az irodalom kedvelői előtt nem maradt titokban. Hanyagságát szemére hányták, a mit tett Manlius is, a mint az említett költemény 27. s köv. soraiból kilátszik. Ezt tette Ortalus is, kinek azt írja válaszában (c. LXV. 17. s köv.)

¹⁾ Corn. Nep. Att. 12. L. Julium Calidum... post Lucretii Catullique mortem multo elegantissimum poetam nostram tulisse aetatem vere video posse contendere.

²⁾ Sirmio: Félsgiget „in Gallia Transpadana“ a Garda tó partján.

³⁾ Lásd a különböző véleményyt a bithyniai útról: Schwabe I. 177.

Catullus, hogy azért küld Callimachusból fordított verseket, nehogy azt higgye, hogy szavait, mint semmit érőket, szélnek bocsátotta; ezt tette Gellius is, ki nek azért küld Callimachus verseket, nehogy fütykösökkel agyba-főbe verje (c. CXVI. 2. 3.)

Ezek ösztönzésére valószínűleg részint fordított Callimachusból, részint modorában költött nem egy versezetet. Az első rendbeliekből a „Coma Berenices“ (c. LXVI.) az utóbbiakból „Epithalamium Pelei et Thetidis“ (c. LXI.) című költemények maradtak fenn.¹⁾

Catullus tehát kora ifjúságától kezdve szorgalmasan forgatta a régiiek iratait, tanulmányozta, fordította s felhasználta költeményeiben. Miként tette, azt kifejthetjük a következőkben.

Mig Rómában élt, nem volt jó könyvek hiányában, sőt magán könyvtára is volt, a mint éppen a Manliushoz irt költeményből kitetszik. A bithyniai út előtt, mert még ekkor valószínűleg nem volt villája Rómában, könyveit az atyjától örökölt házához szállította Veronába. Mikor innen barátjai unszolására ismét Rómába utazott, könyveit otthon hagyta, a mint ugyancsak a Manliushoz irt költeményéből (33 s köv. vv.) kitetszik:

Nam quod scriptorum non magnast copia apud me
Hoc fit, quod Romae vivimus.

és 36. versben:

Huc una ex multis capsula me sequitur.

Élte hátralevő részét valószínűleg Rómában töltötte.

Az említett hely biztos adat, hogy Catullus a jó könyveket nem kevésbé szerette, mint Horatius, kiről tudva van, hogy könyveit mindenütt magával hordotta. (Sat. II. 3, 11. II. 6, 59; Epist. I. 2, 35. I. 7, 45.) Ezt tudni a Catullus eredetiségének megállapításánál szükséges.

Látjuk tehát, hogy Catullus utazása alkalmával nem hordotta magával könyveit, de annál valószínűbb, hogy azokat otthon anynyira elsajátította volt, hogy adott alkalommal egész biztonsággal használhatta idézeteit. Hogy ezt mily művészettel teszi, leginkább kitűnik a Manliushoz irt költemény második részéből, melyet némelyek az első résztől elválasztva egészen külön versezetnek tartanak, mint a melyet egy bizonyos Alliushoz irt volna. E költeményt Catullus, mint a költemény sajátképi tárgyalásánál ki fogjuk mutatni, nem sokkal irta azután, hogy Rómába jött, a mikor még könyvei Veronában voltak, mégis minden saját hasznára szükségest oly eszmegazdagsággal használ fel, hogy mindjárt az átolvasásnál szembe ötlük, hogy éppen nem volt szokása Catullusnak a görögöktől kifejezett eszméket κατά πῶδα lefordítani. S ha

¹⁾ Ezt a nézetet részben Schwabetól vettem; lásd I. 354 l.

a költemény szerkezetét tekintjük, nem kételkedhetünk, hogy az minden tekintetben az alexandriaiak művészete mintájára van szerkesztve, s hogy ebben a művészetben Catullus egészen jártas volt. De erről bővebben később fogunk szólni. Most lássuk, mennyire sajátította el a görög irodalmat s miképpen igyekezett ezt hasznára fordítani.

Doering Catullus kiadása¹⁾ előszavában (XLI. lap) ezt írja: „Graecis litteris non leviter imbutum fuisse Catullum ex eo colligi potest, quod suavissimam oden poetriae Sapphus et Callimachi elegiam de Coma Berenices mundissimis carminibus latine reddiderit, ob id etiam fortasse a Tibullo, Ovidio, Martiale doctus appellatus est.“ Ezzel szemben nem kételkedünk nyilvánítani, hogy aligha éppen ezekért a fordításokért kapta a tudós melléknevet, ámbár azt sem akarjuk tagadni, hogy ezekben fordító művésztének oly tanubizonyosságát bírjuk, a minőt aligha találunk az egész latin irodalomban. Sőt ellenkezőleg a Catullusi költeményeknek a görög eredetiekkel való összehasonlításából az tűnik ki, hogy azokban oly jártas volt s annyira fel tudta használni, hogy a későbbi latin költőktől, kik nagy részt az ő hatása alatt állottak, méltán megérdemelte a tudós nevet.

Értekezésünk első soraiban mondtuk, hogy maga Catullus a legvilágosabb tanuságul szolgál, hogy callimachus-i verseket latinra fordított. S itt legyen szabad kifejeznem azt a sejtelmemet, ámbár biztos adatokkal ez alkalommal tüstént nem okadatolhatom, hogy az „*expressa Battiadae carmina*“ kifejezés alatt nem kell éppen csak fordítást értenünk, hanem a Callimachus mintájára írt verseket. Erre a feltevésre engem a Callimachus-féle költeményeknek a Catullusiakkal való összehasonlítása vezetett, mert a mint az illető fejezet alatt látni fogjuk, igen sok, a mit Catullus Callimachustól átvett, de igen sokra akadunk olyanra is, melyekben tőle határozottan különbözik, a melyekben őt felülmulja. Catullus nem mondja ugyan, mely költeményeket fordított Callimachusból, nem nevezi meg tehát forrásait, de sejteni enged, nem egy helyen, hogy idegen példát tart szemé előtt. Több helyen jelzi az átvételt vagy az utánzást, egyes szavakkal, mit az összehasonlításnál okvetetlen szükséges szem előtt tartanunk s hasznunkra fordítanunk. Jelzi az átvételt valamely particulával; utánzattal él többnyire a hasonlatokban, a melyeknél gyakran az az eset fordul elő, hogy vagy a mondat értelmében, vagy valamely odavetett szócskában nyilvánul az átvétel jelzése.

Jelzi pedig az átvételt legtöbbször:

I. Nam particulával. A nam igen gyakran valamely mondást jelentő igével: *dicunt*, *ferunt*, *fertur* van összekötve. Ide sorolandók azok a helyek is, melyeken nem annyira ösz-

¹⁾ C. Valerii Catulli carmina. Guill. Doering. 1820.

szezhasonlítás mint inkább okadatolás kedvéért vezeti be az átvett gondolatot, mondást jelentő igével. Tehát az idegen gondolatot, eszmét igen sokszor beszokta vezetni a) csak a nam particulával vagy nam particulával összekötve mondást jelentő igével, b) csak mondást jelentő igével.

Hogy világosabban kitűnjék, egynehány példát összehasonlítva a görög eredetivel ide igtatunk.

a) Az első pont alá tartoznak:

Carm. XXX. 4:

Nec facta impia fallacum hominum caelicolis placent.

E költeményt Sappho mintájára szerkesztette a költő. Ugyanaz az alaphangulat, mely Sappho 68. fragmentumában (Bergk) nyilvánul. Sappho sok tekintetben utánozta Homért; átvett tőle egyes kifejezéseket, gondolatot. Homérnál az istenek igazságosságáról ugyanezt a sanyarú elvet találjuk kifejezve

Od. XIV. 83:

οὐ μὲν σχέτλια ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσιν.

Carm. XXXIX. 16:

Nam risu inepto res ineptior nullast.

Összehasonlítható a mit a gnomicusoknál találunk (Brunck kiadásában a 224 lapon.)

γέλως ἄκαιρος ἐν βροτοῖς δεινὸν κακόν.

LXIV. 52. s köv. vv.

Namque fluenti sono prospectans litore Diae

Thesea cedentem celeri cum classe tuetur

Indomitos in corde gerens Ariadna furores.

Ugy látszik, hogy az egész leírásban a Theseus ravaszságáról, hűtlenségéről és az Ariadna dühöngő fájdalmáról valamely Callimachusi költeményt tartott szeme előtt a költő. Theseus meséjét Callimachus nagyon kedvelte s Naek szerint (Hecale 55. l. 65. l.) nem egyszer tárgyalta is. Catullus ezek közül valamelyiket választotta mintául. Azért vezethette s azért kellett bevezetnie az Ariadna és Theseus meséjét nam particulával. Igazolja ezt az állítást a nehézkes átmenet is, minőt másutt nem találunk.

b) A második pont alá tartoznak:

Carm. III. 11—12:

Qui nunc it per tenebricosum

Illuc unde negant redire quemquam.

Doering összehasonlítja Oppianus Halieut. IV. 394 versével. Inkább összehasonlítandónak véljük Antipater epigrammájával: (Anal V. P. Gr. 90. T. II. p. 37. Brunck kiad.)

*ἐς γὰρ ἀκάμπτου
ἐς τὸν ἀνόστητον χώρον ἔβης ἐνέρων.*

Carm. LXIV. 1—2 :

Peliaco quondam prognatae vertice pinus
Dicuntur liquidas Neptuni nasse per undas
Phasidos ad fluctus et fines Aeetaeos.

Dorville összehasonlítása: Chariton Manetho II. 104 Helyesebb ennél Doering nézete, ki Apollonius Rhodius II. 119 s köv. verseivel hasonlítja össze:

τὴν γὰρ Ἀθηναίη τεχνήσατο καὶ τάμει χαλκῶ
δοῦρατα Πηλιάδος κορυφῆς παρὰ σὺν δὲ οἱ Ἄργος τῷξεν.¹⁾

u. o. 4 s köv. vv.

Cum lecti iuvenes Argivae robura pubis etc.

E verseket Mitscherlich nagyon kiemeli²⁾ s Apollon. Rhod. IV. 831 verseivel hasonlítja össze:

λεκτοὺς ἥρώων δηλήσεται. (t. i. Σκύλλη.)

Azt hiszem, hogy sokkal inkább összehasonlíthatók Theocritus verseivel: (Idyll. XIII. 16—18)

ἀλλ' ὅτε τὸ χρύσειον ἔπλεε μετὰ κῶας Ἰήσων
Αἰσονίδας οἱ δ' αὐτῷ ἀριστῆες συνέποντο
πασᾶν ἐκ πολλῶν προλελέγμενοι.

lásd u. o. 24. versben Θεῖος ἄωτος

ἥρώων.

u. o. 124. s köv. versek.

Saepe illam perhibent ardentem corde furentem

Clarisonas imo fudisse e pectore voces. etc.

egészen a 131. versig. Ezeket az idézett verseket Riese Callimachus 507. fragmentumával (Blmf.) hasonlítja össze: ἰσίων δ' ἄν ὄρος s ehez hozzákapcsolandónak tartja a 236-dik fragmentumot: ἀλλ' ἐπακουσὺς Οὐκ ἔχεν. Ezt az utolsó fragmentumot Buttman az Acontion című költemény részének tartja. Dilthe szerint (Cydippa 88. l.) Callimachusnak e szavait éppen oly joggal mondhatta Hercules is, midőn Hylast elvesztve az erdőn bolyongva ennek nevét kiabálja szüntelen. Az 507-ik töredéket pedig határozottan Herculesnek tulajdonítja. Tehát mindkét töredéket, Riese kivételével, Hercules szavainak tartják. De még ez sem elég bizonyos. Mert Dilthe még azt is mondja, hogy épp úgy lehet Phyllisnek is tulajdonítani. A dolog tehát oly bizonytalan, hogy még a valószínűségéhez is kétely fér. S ez nagy mérvben megczáfolja Riese állítását, hogy a költemény Callimachuséból van fordítva.

II. Hasonlatait nem egyszer görögből veszi, melyekben vagy az értelemre vagy a szavakra nézve jelezve is van az átvétel; például:

¹⁾ Teubner-féle kiad. 1811.

²⁾ Mitscherl. Lectiones Catull.-ben.

Carm. II. 11. s köv. vv :

Tam gratumst mihi quam ferunt puellae
Pernici aureolum fuisse malum
Quod zonam soluit diu ligatam.

Ezeket a verseket Doering Callim. Hymn. in Dian. 216. s köv. vv. hasonlítja össze. De im ezekben semmi említés az arany almáról Ámbár a régieknél az alma a szerelem symboluma volt (Boettiger Kunstmyth. 251. l. Dilt. 113. l.) azt hisszük, hogy Catullus ezen verseiben Cydippára czéloz, kit Aristaenetus szerint (Paraph. I. 10. Dilt. kiad. 128. l.) Acontius cydoni almával gyujtott szerelemre. (v. ö. Ovid. Her. XX. 650. XXI. 107. s köv. vv.) Ugyanerről szól Catul. a LXV. 19. ben :

Ut missum sponsi furtivo munere malum
Procurrit casto virginis e gremio,
melyeket szintén görögből vett át.

De kérdés, miért nevezi kitartónak (pernicem, pernitor-ból) ha Cydippát kell érteni? Nemde háromszor került ki az összekelést azzal a férfival, kit akarata s beleegyezése nélkül szemeltek volt ki számára szülői (l. Ovid. XXI. 43. vv. 155. vv.)

Carm. LXVIII. 63. vv :

Hic velut in nigro iactatis turbine nautis
Lenius aspirans aura secunda venit
Iam prece Pollucis, iam Castoris implorata.
Tale fuit nobis Allius (Baehrens) auxilium.

Igen helyesen jegyzi meg Santenius, hogy ez összehasonlításnál Homér II. VII. 4 s köv. vv. szolgáltak mintául :

ὡς δὲ θεὸς ναύτησιν ἐελδομένοισιν ἔδωκεν
οὔρον ἐπεὶ κα κήρωσιν ἐυξέστης ἐλάτησιν
πόντον ἐλαύνοντες καμάτῳ δ' ὕπὸ γυῖα λέλονται.
ὡς ἀρὰ τὸν Τρώεσσιν ἐελδομένοισι φανήτην.

u. o. 73. s köv. v :

Coniugis ut quondam flagrans advenit amore
Protesilaeam Laudamia domum.

A Protesilaus mondáját igen sokan tárgyalták (l. az Eurip. Prot. fragm. Nanck. Fragm. Trag. Graec. 443. l. Hygini Fab. 103. A. P. VII. 385). Homér Protesilausról csak a hajónévsorban tesz említést II. II. 698. s köv. vv. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy Catullus is legtöbbször annyira sajátjaként használja az idegent, hogy inkább észben mint szemmel lehet az átvételt észrevenni. Tehát semmi esetre sem szolgálai utánzó. S ebben tűnik fel, mennyire jártas a görög irodalomban.

Az említett catullusi sajátosságok nagy mérvben vannak segítségünkre kutatásunknál.

Ezek megemlítése után át is térhetnénk tárgyunkra. De nehogy a következőkben lépten-nyomon kénytelenek legyünk Homérra visszatérni, legalkalmasabbnak tartjuk szólani ezen a helyen a

Catullus Homéri tanulmányáról.

Ambár Catullus elegiai költeményeiben mind a szerkezet, mind a kivitel dolgában hív követője Callimachusnak, mégis nem tartotta magát oly mereven távol Homértól, a mint tette Callimachus. s követelte tanítványaitól is. Mert Callimachus, Dilthe szerint, a bőbeszédű Homértól (*magniloquus Homerus Stat. silv. V. 3. 62.*) s festői leírásától nagyon tartózkodott; a hol végezték Homér s a cyclicusok, ott kezdette ő a mythusok tárgyalását. Catullus a tévedést észrevette; más elvet követett; a Homéri költemények kellemét, a leírás báját s méltóságát utánozni igyekezett, de csakis oly helyeken, hol tér nyílt az epikai színezetnek, de nem hatott gátlólag a fejlődésre. Nem egyszer vesz át egyes gondolatokat is Homértól, s azokat legtöbbszörre *argumentum* gyanánt használja. Ebből látszik, hogy Homért nagyon becsülte s szorgalmasan tanulmányozta. Hogy nem azokat választotta tárgyal, miket Homér s a cyclusok megénekeltek, függ kora szellemétől egyrészt, másrészt pedig saját érzelmeitől, melyek sokkal inkább megegyeztek az alexandriaiak költeményeikben tárgyalt eszmékkel. Az epicus költészet ideje már lejárt volt. Arra, hogy újra éledjen, egy Vergil kívántatott meg, hogy a nemzet ajkán élő mythusokat a görögökével egyesítve egy szerves egészbe foglalhassa; kívántatott egy Vergil nyugodt, higgadt gondolkozása, melyet a felmerülő napi események nem zavarnak meg, hanem visszarepülhet a mult hagyományaihoz; kívántatott a kor is, mely a harcok zajában kimerülve, vágyik a béke után s az elvesztett szabadságért a mult dicsőségében keres kárpótlást.

Catullus a mindennap embere: felveszi s extasisba hozza a mindennapi esemény; kezében a toll a mindennapi esemény s élte nevezetesebb körülményei húrja, mely magasan és édesen hangzik, míg fel van hangolva, míg a hatás tart, de mihelyt a hatás lanyhul, a húr tágul s csak zeneg, de báját elvesztette. Catullus kora a válság ideje; a nép kedélye a körülmények szerint változó, de mindig izgatott; s ő maga, a költő érzi leginkább ez izgatottságot. Ehhez járul élte lefolyása, mely, mint kora, változatoságban gazdag. A változatoság nem engedett nyugodt szállongást a mult felé; elég tárgyat szolgáltatott a megéneklésre. S ha mégis Homérhoz is visszatért ottan-ottan, ez részint a *reminiscentia* eredménye, részint pedig azért történt, hogy előadását kedvesebbé te-

gye. S így felismerte a helyes útat, melyen magát Callimachust is, az ő tulajdonképi mesterét, felülmulta. Ezért mondja Bernhardt görög irodalomtörténelme I. 558. lapján (III. kiad.), hogy Catullus s a többi római költők, kik az alexandriaiakat utánozták, őket felül is multák. Mert, a mint mondja: „treffen sie (die Römer) den Ton glücklich und lebhaft in malerischen Skizzen und Stilleben, die sie (die Alexandriner) — wie Callimachus in seiner Hecale — mit sauberen Fleiss im kleinen Detail ausführten.“ Ez minden esetre a homéri költemények hatásának tulajdonítandó.

Azt kell még megemlíteni, a mi említést érdemel, mint-hogy fontosan nyilatkozik benne Catullus sajátja, hogy az u. n. lyrai költeményekben kevés a homéri utánzat. Oka ennek, hogy ezekben hosszabb leírásokra, a költemény természetéből folyólag, nem volt szükség. Ellenben a Peleus és Thetis Epithalamiumában többször találunk homéri utánzást. Ebből az következik, hogy Catullus a görög eredetit a versmértékben is utánozni igyekezett.

a) Homéri utánzás nyilvánul a következő helyeken:

Carm. LXIV. 204 s köv. vv.

Adnuit invicto caelestum numine rector,
Quo motu tellus atque horrida contremuerunt
Aequora concussitque micanti sidera mundus.

Ezeket a verseket Doering s utána Haupt is¹⁾ Homér II. I. 528 és köv. vv. fordításának tartják. Azt hisszük, hogy csak utánzás. A hely így hangzik:

ἢ καὶ κρανέησιν ἐπ' ὄρησι νεῦσε Κρονίων
ἀμβρόσια δ' ἄρα χαιται ἐπέβρωσαντο ἀνακτος
κράτος ἐπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον.

Vergil Aen. IX. 106 és X. 115. csaknem szósz szerint fordítja: „adnuit et totum nutu tremefecit Olympum.“

Hasonlóképpen utánzásnak s nem fordításnak tartjuk u. o. a 269—275 sorokat:

Hic, qualis flatu placidum mare matutino
Horrificans Zephyrus proclivas incitat undas
Aurora exoriente vagi sub limina Solis,
Quae tarde primum clementi flamine pulsae
Procedunt (leni resonant plangore cachinni)
Post vento crescente magis magis increbescunt
Purpureaque procul nantes a luce refulgent,

Haupt Hom. II. IV. 422—26 fordításának tartja:

¹⁾ M. Hauptius. Catullus qua arte poetas expresserit Alexandrinos. Ind. lect. Ber. 1855.

ὡς δ' ὅτε ἐν αἰγιαλῷ πολυήχεϊ κύμα θαλάσσης
 ἔρυστ' ἐπασσύτερον Ζεφύρου ὑπὸ κινήσαντος
 πόντω μὲν τε πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
 χέρσῳ ῥηγνύμενον μέγ' ἀλα βρέμει, ἀμφὶ δὲ τ' ἄκρας
 Κύρτον Ἴον κορυφοῦται ἀπ' ὀπταίης δ' ἄλδος ἄχρη.

v. ö. még Hom. II. II. 144—148. VII. 63. Od. V. 295.

b) Homéri reminiscentiát mutatnak: LXIV. 20. v. ö. II. XVIII. 433--4. (Doering); u. o. 63. v. ö. Hom. Hymn. in Cer. 40—41 (Mitsch.); u. o. 105—111. v. ö. II. IV. 482. XIII. 389. XVI. 482; u. o. 155. v. ö. II. XVI. 34; u. o. 163. II. III. 411. (Lavius in Spec. ad Doering) és Od. III. 403. VIII. 347; u. o. 176. v. ö. Od. XVIII. 223; u. o. 284. v. ö. Hom. Hymn. in Cer. 13—14. (Haupt.); u. o. 306—7. és 322; v. ö. Hom. Hymn. in Merc. 552. u. o. 368. v. ö. II. XVI. 100. (Doering). LXVIII. 56—60 v. ö. II. XV. 681—2. (Ellis.) LXXIII. 3. v. ö. Od. IV. 695. (Naudet).

A felhozott s idézett példákból az tűnik ki, hogy a hol tér nyílt az epikai színezetnek, de nem hatott gátlólag a fejlődésre, szívesen utánozta Homért.

Ezeket szükségeseknek tartottuk előre bocsátani, hogy annál világosabban megismerhessük Catullus utánzási eljárását, költészete művészetét. S így áttérhetünk tulajdonképi tárgyunkra s lássuk:

I. Catullust, mint Sappho utánzóját;

hogy mely helyeken utánozta Sapphót s mit kell ezekről szólnunk?

Sappho költészete, mint az Alcaeusé is, a sziv mélyéből fakad. Tárgyai az emberi szenvedélyek s a szerelem. Költészete a legnagyobb szellemi gyorsaságot s mélységet tükrözi. Pegasusa szárnyát sem a nyilvános dolgok, sem a cultus nem szegik. Költeményei metaphorákban s a természet leírásában gazdagok. S mégis sehol sem nyilvánul az, mit az újabb költészetben sentimentalismusnak szoktak nevezni. Hymnusaiban megtartja a mythusst úgy, a mint a nép száján él s csak a formát adja meg. Az istenek hájlékai: templomai s a mellettök fekvő folyók, mezők, rétek leírásával a költemény hosszúra nyúlik; vagy ha csupasz név szerint számláltatnak elé, akkor az előadás nehézkes; mindkét esetben pedig meglátszik, hogy leírásaiban inkább az emlékezet, mint a költői ész segíti. Ellenkezőleg áll a dolog a többi költeményeiben. Mert még a mikor közönséges dolgok említésére van is kényszerülve, feltalálja azokban is a szépet s ki is fejezi; képzelete gazdagságával feldiszi s metaphoráival még hatályosabbakká teszi. Leírásában szavait igen alkalmasan tudja meg-

választani, midőn csak a legfőbbeket említi meg, hogy a hatást annál inkább fokozza: ezeknek, legnagyobb választékossággal, teljes egészébe való tömörítésében a fenségést éri el.¹⁾ A természetet tisztán szemléli, metaphoráit tiszta érzékkel tudja megválasztani s a nőiesség határát soha kifejezéseiben át nem lépi.

Metaphorával leggyakrabban él epithalamiumaiban. S éppen ez a sajátosság szolgál kiinduló pontul annak vizsgálásában, hogy mely költeményeiben tartotta Catullus a Sappho költeményeit mintául szeme előtt. S jöllehet Sapphot csak egy helyen említi CXXXV. 16. versében, mikor azt mondja:

Ignosco tibi Sapphica puella
Musa doctior²⁾

ebből látszik, mennyire tiszteli Catullus az aeol költőnőt. Tisztelete nyilvánul abban is, hogy kedvesét Clodiát a költőnő hazájáról Lesbíának nevezi. Irja már Vossius *Observatioi* 189. lapján: „Catullus quantus Sapphus fuerit amator vel exinde colligere licet, quod Lesbiae quovis alio potius nomine suam ornaverit amicam.“ E névre annál inkább érdemes volt Clodia, mert az irodalomban jártas volt s Sallustius szerint (Catil. 25. c.) költészettel is foglalkozott. (L. Schwabe. I. 76.)

Catullus már kora ifjúságában Sapphot szorgalmasan tanulmányozta. Világosan kitűnik ez abból, hogy legkedveltebb költeményei tendenciájában, habár nem is tudta a Sappho erejét s hatását mindenütt érvényre juttatni, leginkább megközelíti Sapphot; egy a tárgy mind a költőnél s egyenlők az argumentumok is. Az említett költeményeket nem sokkal azután kellett írnia, hogy Rómába először jövéen, már ismeretségbe lépett Clodiával. Ez kitűnik az érzelem hevéből, mely bennök nyilvánul. Ebben az időben fordította valószínűleg, vagy nem sokkal ezután az LI költeményt is Sapphotól Lesbíája számára.

A Catullus költeményei leginkább abban térnek el a sapphoiaktól, hogy metaphorákkal ritkábban él, s mikor él is velök, legtöbbsnyire mások észrevételei alapján. E szokása biztos útmutatónk, hogy mely költemények készültek idegen behatás alatt, vagy melyekben követ idegen példákat. Mert lehet következtetnünk, hogy a mely költeményekben metaphorával gyakrabban él, habár a hagyomány esekélyése miatt az eredetivel nem állíthatók is szembe, a legnagyobb valószínűséggel görög utánzatok. Ezt állítva Catullus jeles költői tehetségét legkevésbé sem kisebbitjük, mert a római költők a görög költőktől általában igen gyakran vesznek

¹⁾ Longinus, de subl. c. X.

²⁾ Ezeket a verseket Schwabe I. 75. Lesbíára vonatkoztatja.

át és sem a kölesönzés, sem az utánzás éppen nem vált a költő kisebbségére.

Catullus a Sappho költeményei közül némelyeket latinra fordított, s a fordításban az alakot is megtartotta, némelyeket csak utánzott. A fordításban szabadon járt el. Valódi és valószínű utánzatokat különböztethetünk meg.

1. Valódi utánzatok az LI. és LXII. költemények.

Az LI. költemény latin fordítása Sappho költeményének, melyet Longinus őrzött meg (de subl. c. X. Bergk. fr. 2), de csak a három első versszaka van fordítva (Lachman ad Frankii Fast. Hor. 237. l.). A költemény utolsó versszakát, nézetünk szerint, az előbbiektől elválasztani, s töredéknek tartani, a mint Mueller teszi a kiadásában, nem helyes, mert Catullus itt is követi Callimachustól tanult elvét, hogy a költeményt vagy általános, közmondásszerű mondatokkal fejezi be, vagy önmagára vonatkoztatja a fent elősoroltakat. Azonkívül a 7. versben Lesbíáról szól, kinek számára fordította ezt a költeményt. Ez az egyetlen egy eltérés az egész három versszakban az eredeti szövegtől. S ha kedveséről szólott, szükségképp magáról is meg kellett emlékeznie. Azonkívül az utolsó versszak „Otium, Catulle“ stb. a hatás eredményét fejezi ki, s igen találóan fűződik az előbbiekhez.

Ugyancsak Sapphonak ezt a költeményét utánozták: Horatius Carm. I. 13, 3—5, I. 22, 23—24. és Lucretius III. 155.

A LXII. költemény tárgyalásánál, mivel az eredeti nem maradt fenn, kérdésbe jöhet: α) fordítás-e vagy eredeti? hogy kell a költeményt részekre osztani? itt kérdés: α) vajjon a 14. vers Catullus sajátja-e vagy sem? β) hány vers esett ki a 32-ik vers után? γ) az 58. vers után az ἐφύμιον kiegészítendő-e vagy sem?

A mi az α) pontot illeti, igen helyesen látta már Vossius át, hogy a költemény Sappho valamely epithalamiumának utánzata. Mert a természetes festést egy költeményében sem találjuk oly szépen, meghatóan kifejezve; az pedig nem catullusi sajátosság. Ennek következtében ezt a költeményt Sappho valamelyik epithalamiuma utánzatának, sőt éppen fordításának tarthatjuk. Valószínűleg ebből az epithalamiumból maradtak fenn a 95. és 97. töredékek, melyeket a latin fordítással összehasonlítva ide igtatunk:

Sappho 95 tör. (Bergk.) ἔσπερε,

[φέρεις ὄν, φέρεις αἴγῃ] φέρεις ἀπὸ μᾶττοιο παιδα

20 vers. Hespere

Qui natam post complexu avellere matris.

Sappho 97 tör. (Bergk.) δότυμεν ἡσι πάτηρ.

60. vers. pater cui tradidit ipse.

Rosbach a kiadása XI. lapján s Ellis a költeményt eredeti-

nek tartják. Ellis ezenfelül a 295. lapon Theocritust tartja, hogy Catullus utánozta volna. Ez mindenestre téves, mert ellentmond a Catullus sajtáságának, melyről fennebb szólánk.

A mi a β) pontot illeti, hogy miként kell e költeményt versszakokra felosztani, a legkülönbözőbb nézetek állottak elé, melyeket ezennel közlünk.

Naeck így osztja fel:

Juv. 1—5 Juv. 11—19. str. α. Pu. 20—25 str. β. Pu. 32—?
 Pu. 6—10 antstr. α. Ju. 26—31 antstr. β. Ju ?—38.
 str. γ. Pu. 39—48. Juv. 59—66.
 antstr. γ. Ju. 49—58.

A 14. verset nem tartja Catullusénak, s hány sor esett ki a 32. vers után, nem mondja.

Lachmann ezt a schemát állítja fel:

Juv. 5. Juv. 8. Pu. 6. Pu 8. Juv. 7. Juv. 8. Juv. 9. Juv. 8.
 Pu. 5. Juv. 6. Pu. 7. Pu. 11. Pu. 9.
 Juv. 9. Juv. 8. Pu. 10. Pu. 8.
 Pu 9. Juv. 10.

E schema szerint a strophák és antistrophák versei számban egyenletesen emelkedő viszonyt mutatnak, holott a stasimon versei mindenütt egyenlő számúak. A 32. vers után nézete szerint 60 vers esett ki. (I. kiadás.) Haupt szerint (Quaest Cat. 48.) a 32. v. után 30 vers esett ki s ezt a schemát állítja fel:

Juv. 5. Juv. 9. Juv. 6. Pu 9. Juv. 10. Juv. 8. Pu. 10. Pu. 8.
 Pu. 5. Pu. 6. Pu. 10. Juv. 10.

Hermann pedig (Jahn Jahrb. XXI. 309.) így osztja be:

Prooem. Proodus Mesodus. Epodus.
 Juv. 5. Pu. 5. Juv. 9. | Pu. 6. Juv. 6. Pu. ? Juv. ? Pu. 11. Juv. 11. | Juv. 9.

Az 58-ik vers után az ἐπιόμιον-t első toldja be. Így az anti-strophában 11 vers levén, a strophában pedig 10, a 41. vers után lacunát constatál s azt mondja, hogy onnan egy vers kiesett. Elfogadta e nézetet Haupt is és kiadásában ezt alkalmazta. Egyetértének Hermannal, a beosztástól eltekintve, Frölich, Leutsch, Pleitner. O. Ribbeck, (Jahn Jahrb. LXXV. 70.) Schwabe, Richter és Franke.

Frölich így osztja be:

Juv. 5. Juv. 8. Pu. 6. Pu. 8. Pu. 11. Juv. 8.
 Pu. 5. Juv. 6. Juv. 8. Juv. 11.

a 14. verset elveti, s a 32. v. után nézete szerint kiesett 9 vers (7 + 2.)

Leutschnak ez a beosztása:

Juv. 5. Juv. 9. Pu 6. Pu. 10. Pu. 11. Juv. 8.
 Pu. 5. Juv. 6. Juv. 10. Juv. 11.

a 14. verset elfogadja, s a 32. v. után 13 esett volna ki, (9 + 4.)

Pleitner így osztályoz:

Juv. 5. Juv. 9. Pu. 6. Pu. 9. Pu. 11. Pu. 10. (9+1.)
Pu. 5. Juv. 6. Juv. 9. Juv. 11.

elfogadja a 14. verset, s kiesettnek tart a 32. v. után 11 verset (8+3) s a végén 1 verset.

Richternek ez a beosztása:

Juv. 5. Juv. 9. Pu. 6. Juv. 9. (7+2) Pu. 11. Pu. 9. (8+1)
Pu. 5. Juv. 6. Juv. 11.

s így három részre osztja a költeményt, mindenik részben van két stropha s antistropha.

Frankenak ez a beosztása:

Juv. 5. Juv. 8. Pu. 6. Pu. 7. Pu. 11. Juv. 8.
Pu. 5. Juv. 6. Juv. 7. Juv. 11.

elveti a 14. verset, s a 32. v. után kiesettnek tart 7 verset (6+1.).

Ellisnek ez a beosztása:

Juv. 5. Juv. 9. Pu. 6. Pu. 8. Pu. 10. Juv. 9.
Pu. 5. Juv. 6. Juv. 8. Juv. 10.

a 14. verset elfogadja, a 32. v. után nézete szerint 9 (7+2) vers esett ki; az ἐφόρων bevétele az 58. v. után ellenzi.

Ezektől egészen eltérő Rosbachnak a véleménye, mely szerint a költemény négy és öt soros strophákból áll, hozzájárul ezekhez az ἐφόρων, de csak ott, hol a női és ifju félkarok megszűnnek; mivelhogy a széphangzatra egyáltalán semmi befolyással nincs s a strophák keretén kívül áll. Az 59. v. után, nézete szerint, egy sor kiesett, s így a 11—19. és 59—66. sorok egymásnak megfelelőnek. Ezt a schemát állítja fel:

II. str. amoeb.

négy soros versekből

II. str. iuv.

VIII. str. amoeb.

II. str. inv.

négy soros versekből

öt soros versekből

négy soros versekből.

A VIII. váltakozó strophát ifjak és nők énekelnek felváltva s ennek a beosztása e lenne: str. α', antistr. α', str. β' antistr. β' str. γ' str. δ' antistr. γ' antistr. δ'. A strophákat a nők, az antistrophákat pedig az ifjak énekeltek. Ezeket megelőzi és követi két-két négy soros stropha, melyeket csak az ifjak énekeltek. S kezdődik az egész költemény két strophával, melyekben a nők s az ifjak egymást. illetőleg saját feleiket, a zeneversenyre buzdítják.

Az előadottakból kitűnik: a) hogy a költeményt amoebeum-nak (felelkezőnek) tartják, a mely úgy van szerkesztve, hogy mindenik résznek egy másik ugyanannyi soru versszak felel meg. b)

a 32. sor után bizonyos mennyiségű sorok kiestek; a sorszám az egyesek véleménye szerint különböző: c) a kik a 14. sort Catullusénak tartják, az utolsó strophában (56—66), Leutsch kivételével, hézagot vesznek fel, ellenben, a kik azt elvetik, az utolsó strophát tisztán megtartják, Pleitner pedig mindkettőt alkalmazza, azaz: a 14. sort is megtartja s az utolsó strophában hézagot is veszzen fel.

Nézetünk szerint így áll a dolog:

a) A 14. sor csak a Thueanus codexben van meg, még a Veronensis sem adja; de hogy Catullusé, semmi okunk nem lehet kételkedni, a mondatszerkezet is megkívánja: a kik elvetik is, csak a versszerkezet kedvéért vetik el; pedig, ha megtartjuk, a versszerkezet is tisztább, arányosabb; mert a 11—18 sorok két négysoros részre oszlanak, ehhez járul az ἐξόμμιον; mindkét rész magára teljes egész. (Ellis 261. l.) Ez azonban az 59—66. sorok között legkevésbé sem tételezi fel a lacuna felvevését, mert a constructio sem kívánja meg. Tehát mind a 14 sort, mind az utolsó strophát tisztán meg kell tartanunk. b) A 33. sor előtt a strophából csak egy vers hiányzik; többet a mondatszerkezet nem kíván; így az antistrophában az ephymnionnal együtt lesz hét vers, tehát a strophában kiesett 5 vers s 6-ik az ἐξόμμιον. c) A költeményt mi is amoebenumnak tartjuk. Az 1—19 sorokat a két karvezető énekelte; az 59—66. sorokat mindkét kar egyszerre. d) Az ephymniont a kar énekelte e) A 19. sor után mind a gondolatmenet, mind a szerkezet hosszabb pausát tétet fel; az 58. sor után az ἐξόμμιον pótlendő; a 41. sor után egy sor kiesett, mert a szószerkezet ha nem is hiányos, az értelem többet kíván. Csak egy sor eshetett ki, mert sem az értelem, sem a versszerkezet nem kíván többet.

Lássuk a költeményt. Az első részben a karvezetők szólítják az ifjakat és szüzeket a dalversenyre. És pedig az 1—5 sorokban az ifjak karvezetője figyelmezteti az ifjakat, hogy már ideje felkelni a rakott asztaloktól, megérkezett Hesperus is, jön a menyasszony is, most illik énekelni a hymenaeust. Az 5—10 sorokban a szűz-kar vezetője figyelmezteti társnőit, hogy készüljenek dalra, illő versenyre az ifjakkal, kik már készek dalt énekelni Hesperus dicsőítésére. Erre az ifjak karvezetője figyelmezteti az ifjakat, hogy most minden figyelmüket a dalra fordítsák, mit ha nem tesznek, nem tudnak helyesen megfelelni s legyőzetnek; figyeljenek tehát, mert a győzelem gondot igényel. (10—20). Eddig tart az exordium.

Most a két kar versenye következik. A szüzek gáncsolják Hesperust, az ifjak védik. A szüzek azzal gáncsolják, hogy elszakasztja a leánykát anyja kebléről, s a szerelmes ifju keblére tüzi;

ellenben az ifjak dicsőítik mint a ki megerősíti a házasságot, s összeköti a szerelmeseket. (20—31). Ezután ismét a szüzek gáncsa következett, de ebből csak egy sor maradt meg a codexekben. (32). Hasonlóképp hiányzik az ifjak megfelelő dicsénekének első sora. Bizonyos ez abból is, hogy a következő (33) sor nam particulával kezdődik. A szüzek gáncsa valószínűleg azt fejezte ki, hogy Hesperus mint valamely tolvaj lopja el a szerelmes leánykát, ő a tolvajok védnöke, kinek feltüntével előbujnak rejtekeikből a tolvajok, hogy elrabolják az emberek kincseit. Ő a legfőbb tolvaj, a szülők legdrágább kincsét rabolja el. Ellenben az ifjak védik Hesperust, mert feljöttével elfoglalják az örök helyeiket, elrejtőznek a tolvajok is, mert félnek tőle, hogy megváltozott névvel mint Eous (hajnalcsillag) rablánczra fűzi, ezen igen helyesen s ta.álóan alkalmazott versekkel:

At libet inuuptis ficto te carpere questu
Quid tum si carpunt tacita quem mente requirunt!

(Hadd gáncsoljanak téged költött (ráfogott) panaszokkal a hajadanok; mi lesz akkor ha azt gáncsolják, a kiért titkon epednek?) a karok versenye véget ér s mintkettő a menyasszonyt kezdi dicsőíteni (39—59). Az epithalamiumnak ez a része a legszebb, s legnagyobb műgoddal van szerkesztve. Kezdi a leányok kara egy szép s igen alkalmas hasonlattal a virágról: „mint a virág, mely bekerített kertben titkon kél, nem ismeri nyáj, nem érinti eke, melyet édesget a szellő, erősít a nap, nevel az eső, . . . sok ifju s leány epedett érette: de ha gyenge körömtől leszakítva elvirágzott, egy ifju s egy leány sem kívánta: így a leány, míg szüz marad, míg kedves óvéinek; midőn pedig fertőzve teste elvesztette szüz virágát, nem marad kedvese sem ifjaknak sem lányoknak. Hymen o Hymenaeus, jövel Hymen o Hymenaeus!“ Az ifjak kara hasonlóan egy szép hasonlattal felel a szőlővenyigéről; mint a szőlő-venyige, mely a kopasz földön kél, soha sem emelkedik fel, soha sem érlel édes szőlőt, hanem a könnyű suly alatt meghajló gyenge törzs már-már a gyökérbe fogószik végső kacscsával, nem becsülik a földészek, nem a borászok de ha szilfa támaszhoz van kapcsolva, becsüli sok földész, sok borász: így a lány is, ha érintetlen marad, ha szüzen öregszik; míg ha érett idejében megfelelő házasságra lépett, igen kedves a férjnek s kevesebb gond a szülőknek. Hymen o Hymenaeus stb. A hátra levő részt mindkét kar egyszerre énekli; felhívják a menyasszonyt, hogy kövesse férjét, neki engedelmeskedjék, mert nem illik czivódní azzal, kire szülői bízták. Ez a rövid tartalma a költeménynek, melyben figyelemre méltó a fokozás gondolatmenetben és előadásban egyaránt. Tekintve a költemény

szerkezetét világosan megkülönböztethető az a négy rész, melyet Terpander használt encomiumaiban ¹⁾. Tehát ez a schema:

ἀρχή 1—20; τροπή 21—38; ὑμῶνος 39—58 és ἐπίλογος 59—66 melyekben az egyes részek így oszlanak meg:

a bevezető részben } ifjak karvezetője 4+1. } ifj. karv. 8+1.
} szüzek karvezetője 4+1.

a fordulásban } szüzek kara 5+1; szüzek kara 6+1.
} ifjak kara 5+1; ifjak kara 6+1.

a középső részben } szüz. kar. 10+1.
} ifj. k. 10+1.

a befejező részben: mindkét kar 7+1.

II. A második osztályba azokat az utánzatokat sorozzuk, melyeket Sapphó mintájára irt, s valószínű utánzatoknak tartunk. Ide tartoznak a LXI. XI. XXXIV. XXX. költemények. Mert a) azon mértékben vannak írva, melyeket Sappho igen gyakran használ; b) metaphorákat, természetleírásokat gyakran találunk bennök. És pedig α) a Manlius és Julia epithalamiuma cz. költeményben eltekintve a természetleírásoktól, gyakran él hasonlatokkal (lásd 16. s köv. 21. s köv. 34. s köv. 87. s köv. 192. s köv. sorokat) épp úgy mint Sappho (l. 91.5; 92; 93; 94; 104.2; 111. tör. Bergk.) Ettől eltekintve az ismert négy, s alig csalódunk ha azt állítjuk, hogy a 7 részt, melyet Pollux hagyományozott, a legtisztábban megkülönböztethetjük; β) a mi a fennemlített többi (XI. és XXXIV.) költeményeket illeti, az utánzás igazolására nem hozhatunk fel ily biztos okokat, csak azért tartjuk utánzatoknak, mert úgy látszik, hogy bennök Catullus is azért az elvet követi, mit Sappho hymnusaiban. Mert a XI. költeményben szól a nemzetekről, folyókról, hegyekről, tartományokról. s a költemény végén egy Sapphóból átvett hasonlatot találunk (l. XI. 21. 22. s LXII. 39.)

Vizsgáljuk a LXI. költemény szerkezetét pontosabban.

Pleitner²⁾ a költeményt négy részre osztja: a) 1—45-ig magában foglal 9 strophát, melyeket a leányok énekeltek, b) 46—113-ig összesen 14 str. az ifjak éneklük; c) (114)—183=14 str. az ifjak éneklük; és d) (184)—228=9 str. éneklük a leányok. Némely helyen metathesissel él, s a codexekben található rendet összezavarja. Az egyes részeket így osztja be: (a) 7+2 (b) 6+3+3+3+2 (c) 4+2+3+3+2 (d) 8+1. Ellis két nagy részre osztja a költeményt s mindenikben három kisebb részt különböztet meg. Az egész költemény schemáját így állítja fel (265 l.):

¹⁾ Az encomiumnak azt a hetes felosztását, melyet J. Pollux (Onom. IV. 66. Bekker kiad.) említ, tekintve a történelmi fejlődést, Terpander nem használhatta. Plútarchus sem említi ezt Terpanderről, csak azt hogy a 7 huru cithérát találta fel. Erről valamint a Westphál-féle encomion-beosztásról más alkalommal szólunk.

²⁾ De Epith. Catull. Dillingae 1858.

Mesodos

(vv. 11—20) 3222, 123 2232. // 2223. 123 3231.

Lássuk a költemény tartalmát. Az exordium terjed 1—45-ig. Az 1—15 versekben üdvözli a költő a menyegzők védnökét Hymenaeust, s kéri, hogy ezen ünnepélyen is jelenjék meg menyegzői diszben. Következik egy rövid, de műgonddal dolgozott rész (16—25), melyben Vinea Aurunculeja szépsége van festve.

A 26—35 versekben ismét Hymenaeushoz fordul, hogy le szállva a Heliconról a szüzet hívja férje szobájába s a az ifju házasok lelkét a szerelem lánczával kösse össze. Most egy felszólítás következik a szüzekhez, hogy dicsőítsék Hymenaeust. Ezt a részt az ifjak énekelték.

A 46—116 versekben a fordulat foglaltatik. És pedig a 46—75. v. tartalmazzák Hymenaeus dicséretit. Következik az elszállítás (deductio) leírása, mikor a menyasszonyt ünnepi diszszel viszik férje házába (77—100) s szépségét Sappho módjára festi a költő a 81—89 versekben; a 101—116 versekben szól a nő szerelmének állandóságáról s igéri, hogy mindig csak férjét fogja szeretni s vele megelégszik. Ezt a részletet a szüzek kara énekelté. A következő rész (117—186) az *ἔμφαλος*. A 117—121 versekben az ifjak kara, midőn a férj ajtajához megérkezett menyasszonyt fogadja, felszólittatik, hogy fennebb emelje fáklýáit; a 122—135 versek tartalmazzák a fescenninomot a concubinusra, a vőlegényre s a menyasszonyra; a 137—142 versek a menyasszony szépségének dicséretit tartalmazzák, s intetik mind ő mind a vőlegény, hogy a házasság töréstől óvakodjanak (143—144); a 145—160 versek intelmet tartalmazznak, hogy a menyasszony engedelmeskedjék férjének: „ne ille aliunde petitum iret;“ a 161—176 versekben a menyasszony felszólittatik, hogy lépjen be férje szobájába s élvezze annak forró szerelmét; e végett eressze el a vőlegény a menyasszony kezét (177—179) a rokon asszonyok vezessék őt férje szobájába (182—184). Ezt a részt az ifjak énekelték. A 187-től a 231-ig következik az *ἐπιλογος*. A 187—201. v.-ben a vőlegény hivatik be, ki késedelem nélkül megjelen s leiratik szépsége. Aztán mondja a költő, hogy élvezzék szerelmöket tetszés szerint, s kívánja, hogy nem sokára ifju Torquatus szülessék, kinek arcza atyjáé és erénye az anyjáé legyen s felszólítja a szüzeket, hogy végezzék dalukat, ismételten üdvözli az uj házaspárt, s ezzel a költemény véget ér.

A tartalomból kitűnik, hogy a költemény önként így oszlik fel:

ἄρχα 1—45 $\left\{ \begin{array}{l} \text{ἔπιφοιτα} \text{ 1—25} \\ \text{μεταφοιτα} \text{ 25—45} \end{array} \right.$ magában foglal 9 str. (5+4)

τροπά 46—116 $\left\{ \begin{array}{l} \text{κατάτροπα} \text{ 46—86} \\ \text{μετακατάτροπα} \text{ 87—116} \end{array} \right.$ mag. fog. 14 str. (8+6)

ἔμφαλος 117—186 tartalmaz 14 str.

ἐπιλογος 187—231 (σφραγίς 184—226
ἔξοδος 227—231) tart. 9 str. (8+1).

Megjegyzendő, hogy a 79 vers „Quem tamen magis audiens“ Lachmann elve szerint ¹⁾ a 110 v. után áthelyezendőnek s a hézagot, mit Ellis a 79. elébe, L. Mudler a 79 után és Baehrens a 78 után akarnak a codexek ellenére constatálni, törlendőnek tartjuk. Az egyes részeket ekképpen osztjuk be:

$$\begin{array}{ccc} \text{ἐν ἀρχῇ} & \text{ἐν τροπῇ} & \text{ἐν ἄμφάλῳ} \\ 3+2+2+2. & 1+2+3+2+2+2+2. & 2+2+2+3+1+2+2 \\ & \text{ἐν ἐπιλόγῳ} & \\ & 3+2+3+1. & \end{array}$$

A XI. és XXXIV. költeményekről szoltunk már fennebb. A XXX. költeményt Anglus hasonlította legelőbb össze Sappho 68. töredékével (Bergk.)

κατθανοῖσα δὲ κεῖσ' οὐδέ ποτε μνημοσύνα σέθεν
ἔσσειτ' οὔτε τόθ' οὔδ' ὕστερον. οὐ γὰρ πεδέχεις βροδῶν
τῶν ἐν Πιερίαις, ἀλλ' ἀράνης κτῆν Ἄϊδα δόμοις
φοιτᾶσαις πεδ' ἀμαύρων νεκρῶν ἐκπεποταμένα.

s felhossa Hor. c. I. 11. I. 18. melyek közül hasonlólag egyik négy, a másik két három soros strophából áll. s e szerint ezt a verset is három négysoros strophára osztja; azonkívül mindegyik stropha két utolsó versét ismét négy sorra. Lachmann is első kiadásában három négysoros strophát ad, aztán a Bergk és Caesar Antiquit. 1845. 492. l. hat kétsoros strophát vesz fel. Ezt elfogadták: Haupt, Lachmann II. (III). kiad. Schwabe, L. Mueller, Baehrens, Ellis. Mert Sappho choriambicus költeményeit is Hephaestion tanúsága szerint (111. 117. 41 l.) az apographok két soros versszakokban irták le. Különben Anglus eljárása ép olyanak látszik, a milyen volna pl. Hesiod költeményeiben a rímhajtás. Legkevésbé sem lehet felteenni, hogy Catullus tervszerűleg írta volna ugy e költeményt, hogy minden 3—4 sor két-két kisebb sorra legyen osztható. Az egész inkább a véletlennek tulajdonítandó.

Sappho utánzatának tartjuk s egyszersmind metaphorának a 10. költeményt is. Hová irányul e költemény, nem tudjuk. A hajót, csónakot ez államalkotmány személyesítéseül gyakran találjuk a régieknél. Valószínűleg ezt is ilyennek kell tekintenünk. (Hor. c. I. 14 Alc. 18 tör. Bergk.)

A mérték használatában is Catullus közelebb áll Sapphohoz mint Horatius. Mi itt csak a legfőbbekre szoritkozunk. A hex. dactyl. használatában Catullus egészen az alexandriaiakat követi. De az epithalamiumban (LXII) az ötödik lábón a törvényes dactylust mindenütt megtartja, míg másutt igen gyakran használ spondeust. Ebben is Sappho utánzását látjuk.

¹⁾ Lachmann III. kiad. Ber. 1874.

A phalaecium metrumban Atil. Fort. szerint (293. l. k.) Catullus Sapphot és Anacreont utánozza. De azoknak e mértékben irt verseik közül sokkal kevesebb töredék maradt fenn, semhogy valami biztosat állithassunk. Roszbach, Westphal (II. 492.) s Ellis a phalaeciusokat is strophákra igyekeztek felosztani azon elvből indulva ki, hogy Sappho semmit sem irt, mi nem melicus. Ez csak hypothesis, s még nem is valószínű. A régiek hagyományja erről hallgat. S kérdés, vajon, hogy a költemény melicus legyen, okvetlén szükséges-e, hogy strophákra osztassék?

Glyconeusokat és pherecrateusokat csak systemákban s synaphiával összekötve használt Catullus, (l. Sapph. 44—50 tör. Bergk. Müller praef. LXXI l.) s bennök az első lábön mindig trochaeust, míg Sappho ugyanott spondeust és trochaeust egyenlően használ. Horatius legtöbbször spondeust használ. A sor utolsó lábján syllaba anceps vagy hiatus mindenütt meg van engedve, de gyakran elisiot is találunk (l. CXXXIV. 11—12. LXI. 118—119. 143—144, 150—151, 230—231) s egyszer tulajdonnevet is megtörve.

Az asclepiadesi mértéket, mint említők, Sappho mintájára kétsoros versszakokban használja.

A Sapphoi systemában az első lábön mindig trochaeust használ, a második lábön éppen úgy mint az aeolok, trochaeust is spondeust is. Trochaeus van a második lábön: LI. 13 XI. 6. 15. Atézerte tehát azt, a mit Horatius törvényé is emelt, hogy a latin nyelv a spondeusra alkalmasabb. Így áll a dolog a caesurával is, melyet az aeolok kerültek. Épp így el van hanyagolva a caesura XI. 6. 7. 11 míg más helyeken vagy a $\pi\epsilon\nu\theta\eta\mu\mu\epsilon\pi\eta\varsigma$ vagy a $\tau\omicron\mu\eta\ \alpha\alpha\tau\alpha\ \pi\epsilon\iota\tau\omicron\nu\ \pi\rho\omicron\gamma\zeta\iota\omicron\nu$ meg van tartva. A verssorok szorosán vannak egymáshoz fűzve s elisioval is találkozunk. X. 19. 22. A harmadik sort a negyedikkel épen e törvény miatt szótöréssel köti össze a XI. 11—12 sorában (v. ö. Sapph. 1 tör. 11—12; 2, 3—4; 11—12 Bergk). Horatius a verssorokat teljesen elkülönítette s még a hiatus is megengedi.

II.

Catullus mint Callimachus utánzója.

A római elegiacus költők az alexandriaiak közül főleg Callimachust tartották szemök előtt s utánozták (Catull. 65. 15; 116. 2; Hor. Sat. I. 2, 105 Prop. (Müller kiad.) II. 1. 39—40; III. 32, 32; IV. 1.1; 2. 51—52; V. 1. 61—65, 6. 4; Ovid. amor. I. 15. III. 350; Rem. am. 759—60; Trist. I. 6; II. 367. l. Weidenbach. De Catull. Callim. imit. L. 1873. 1 l.) mint a ki

többek ítélete szerint leginkább kivált közülök. (Ovid. am. I. 15. 13; II. 4. 19 v. össze. am. I. 329. rem. 759. trist. II. 367. Quint. X. 1. 68. Dilthei Cydippa L. 1863. 3 s köv. 1.) Az idézetekből láthatni, hogy Catullus is világosan megvallja, hogy Callimachust utánozta. S ha azokat, melyeket a tudós philologusok Callimachus mesterséges költészete elveiül a ránk maradt kevés töredékből felállítottak, összehasonlítjuk a Catullusiakkal, világosan kitünik, hogy elegiáiban s Peleus és Thetis lakodalmában mind költészete elvében, mind az eszmék tárgyalásában s a kifejezés modorában Callimachust utánozta. Hogy mindezeket annál világosabban megérthessük, szükségesnek tartjuk, bár kevésben, de czélunknak megfelelően. szólni Callimachus költészetéről, elvéről és sajátosságairól.

Callimachus, mint egy új iskola megalapítója (Dilth. 5. 1.) mire törekedett költészetében, s mire fordította legfőképpen figyelmét, világosan megvallja a XXVIII. töredékben (Meineke), midőn azt mondja:

*ἐχθαίρω τὸ ποίημα τὸ κυκλικὸν οὐδὲ κελεύθω,
χαίρω τις πολλοὺς ᾄδε καὶ ᾄδε φέρε
μίσω καὶ περιφροῖτον ἐρώμενον, οὐδ' ἀπὸ κρήνης
πίνω σιχαίνω πάντα τὰ δημόσια.*

Callimachus költészetének czélja az volt, hogy az irodalomban jártasokat gyönyörködtesse. A miért az istenekről szóló legkevésbbé ismert mythusokat hangyaszigalommal gyűjtötte össze mindenünnen s költeményeiben ezeket dolgozta fel. A megelőző költők költészeti elvét, mint új iskola alapítója megvetette. Megvetette főleg a cyclicusok elvét, kik az istenek vagy hősökre írt hymusaikban a nép száján forgó mythusokat dolgozták fel, s ezeket szélesítették ki s keverték össze más istenek vagy hősök mondáival. Ő ezek eljárását megvetve, bár a járt út nagyon esalékony vala, határozott elvül tűzte ki magának, hogy mindig a tárgynál marad. És ezt az elvet mindenütt megtartja a legnagyobb pedanteriával. T. i. a) hymusaiban leginkább oly mythosokat tárgyal, melyeket mások alig érintettek; ezeket saját költői képeivel töltötte ki. Összehalmozott bennök szerelmi, mythologiai, geographiai mondákat, hely- és személynevek meghatározásait; (Naek. Hee. 85 l. Dilth. Cyd. 28 l.) s az istenek családi viszonyait, majd a nevek magyarázataiban tréfás megjegyzéseket, vagy egyes kisebb kalandokat szó elbeszélésébe, melyek részint arról tanuskodnak, hogy sokat utazott, tanulmányozott, részint arról, hogy kedélyes természetét bármily körülmények között megtartotta, s egyénisége bélyegét irataira is rányomta. A mely helyeken más íróktól tárgyalt vagy a nép száján forgó mythosokat említ, mindig kritikával teszi s határozott véleményt nyilvánít

(v. ö. Hymn. Jup. 7—8 s k.) míg más helyen a mythosba újabb történeti dolgokat is beléssz (v. ö. Hym. Apollora 90—96); s a mi fő, mindig előre körülírt, szorosan meghatározott körben mozog s tárgyatól soha sem tér el. Ide tartoznak továbbá a közmondás-példabeszédszerű kifejezések, melyekkel igen szeretett élni, a mi mintegy sajátságakép említendő, s ilyekkel végzi rendszeren költeményeit. (Dilth. 76 l.)

É közmondásszerű kifejezéseket szereti magára alkalmazni, s viszont saját dolgait közmondás alakjába burkolni, mi, mint látni fogjuk, Catullusnak is egyik legfőbb sajátsága. Ugy látszik tehát a hymnusokból, hogy Callimachus nagy kedvellője s szorgalmas gyűjtője a mythusoknak.

Ugyanezen sajátságokkal találkozunk elegiáiban, melyekben legtöbbször szerelmes dolgokat ír le; tehát elegiái a genus amatoriumhoz tartoznak. Előzője volt Mimnermus. De Minermus az elegiáiban, melyek természetes bájuk, egyszerű tárgyuk s kevés változatosság által tűnnek ki, a bevezető részt elhagyva, mint a melyre az elegia egyszerűségénél és rövidségénél fogva nincs is szükség, tüstént magát a tárgyat veszi elé. holott Callimachus elegiái nélkülözik a természetes bájt már csak azért is, mert a tárgy keresett s így nem természetes; továbbá nélkülözik az egyszerűséget, mert, a mint ő maga megvallja, a költemény mester-séges szerkezetével, új dolgok elbeszélésével igyekszik az olvasók figyelmét felkelteni és lekötöni. Ezért jogosan teszi őt Horatius Mimnermus után (Ep. II. 2. 100). Ugy tűnik fel első pillanatra, hogy a bevezető részt ő is elhagyja, mint a megelőző elegiacusok, de a költemény kezdete után, melyben röviden jelzi a tárgyat, kitér a megelőző körülmények tárgyalására. (Dilth. Cyd. 28 l. s v. ö. Catull. LXVI.). És ez a sajátsága igenis figyelemre méltó, mert arra enged következtetni, hogy habár a cyclicusok s főleg Homér hosszadalmas leírását kerülte is, e sajátságot tőlök tanulta.

A költemény bevezető részében tehát magát a tárgyat, az elbeszélő részében a megelőző körülményeket festi, a végén ismét a tárgyra tér vissza. Kétségtelen hogy ezt a korszakos tárgyalási módot a cyclicusoktól tanulta. De tőlök, mint a kik a legkülönbözőbb történeteket, mythusokat egy sorba összehalmozva mintegy mesegyűjteményt nyújtanak, abban különbözik, hogy mindig tárgyánál marad s előre szorosan meghatározott határok között mozog.

Mivelhogy Callimachus költői tehetsége leginkább nyilvánul a költemény középső részében: az elbeszélő részben, szükségesnek tartjuk ezt tüzetesebben tárgyalni.

Callimachus az elbeszélő részben a dolgot kezdeténél fogva

irja le. Tehát az elbeszélő részbe szövi az exordiumot. (v. ö. Catull. LXVI. 26. 27; 35—36; Dilt. Cyd. 28 l.) Az elbeszélés fonalát nem bizza a véletlenre, hanem előre meghatározott elv szerint köti össze. E részlet legnagyobb részét a lyrai elbeszélések teszik.

Éppen ezért, jóllehet csak odafüggesztetteknek látszanak, az epikai elbeszélést teljesen háttérbe szorítják. Tehát az elbeszélés nem oly egyszerű, természetes menetben halad, a mint a régi görög elegiacusoknál, hanem itt-ott lyrai részletekben fennakad. S mégis azt kell mondanunk, hogy e sajátsága is, melyet a későbbi alexandriai költők örökség gyanánt átvettek, s a rómaiak utánoztak, a régi görög költők tanulmányozása eredménye. Mert ez által arra törekedett, hogy az epicumot a lyricummal vegyítve saját gondolatainak is tér nyiljék. Ennek az eredménye az, hogy mivel a lyrai részekben a költőnek nagyobb szabadságra nyílik tér. különböző, de azon egy tárgyra tartozó dolgok foglalathattak össze, melyek művészi szerkezettel s kellő rendszerral egy teljes mozaik képet nyújtanak. S midőn így az elbeszélést a költő feldíszesítette, s saját gondolataival kibővítette, lehet-e csodálkoznunk azon, hogy gyakran retorikai figurákkal volt kénytelen élni és a végett, hogy az elbeszélés fonalát ismét felvehesse, gyakrabban ismételi, s hogy a lyrai részletek annyira sajátosságává lettek, hogy még a hymnusokban sem nélkülözhetette? (Lásd Hymn. Jupiterre 55—90, Apoll. 32—96, Dian. 110—182).

Még meg kell emlékeznünk a Callimachus-i rövidségről. Callimachus azt, a mi közkézen forgott (*τὰ δημόσια*, Hor. szerint *publicam materiam* a. p. 131. Dilt. 8 l.) megvetve, részint könyvekből, részint utazásai alkalmával a legkevésbé ismert mondákat összegyűjtve, hogy ezeket egy költemény keretébe foglalva tárgyalhassa, oly eszközt kellett használnia, melylyel célját érthette. Ez volt a rövid kifejezések használata. S Callimachus rövidségelve mindenki előtt ismeretes. Nagy mértékben segítette ebben, hogy költeményeit tudományos emberek számára írta. Az összegyűjtött mondákat, mint a művész agyagát, előre kidolgozta, kisimította, a különbözőket bírálva, az egyöntetűeket egybe foglalva, az egymásutánt előre megállapítva dolgozta fel egészzé egy költemény keretében, melynek határa, menete már előre meg volt állapítva. S mivelhogy szerinte az írás és költés e faja a leghelyesebb s minden költőnek ez lett volna kötelessége, a bőbeszédű Homérral s a cyclicusokat megvetve, nagy könyvet nagy rossznak tartott, (lásd 359 tör. Hecker. Comment. Callim. 33 l. Dilt. 25 l.); ezért gáncsolja Appollonius Rhodiust is, kinek a homériákat utánozva, *ὄσα πάρος γείδει* volt szándéka éne-

kelni (Dilth. 25 l.); ezért mondja Propertius is, (II. 1. 40. v. ö. III. b 12) hogy Callimachus versei szük kebelből fakadnak.

Gyakran megtörténik, hogy néhány sorban egy egész mese van elmondva. De ez nagyon szükséges volt arra, hogy az egyes részek egy teljes egészet alkossanak, az olvasók érdeklődését felköltsék, s figyelmét lekössék. Ide tartozik az is, hogy igen gyakran előre elmondtnak, a mik az epica törvénye szerint később lettek volna tárgyalandók, nehogy az olvasók figyelve kifáradjon, hogy az unalom elkerültessék s a mesterségesen megállapított rend a kitérésekkel vagy ismétlésekkel megzavartassék. Gyakran él rhetorikai figurákkal, felkiáltásokkal, kérésekkel, melyek hasznát s czélját említettük már fennebb.

Lássuk ezek után mi módon utánozta vagy törekedett utánozni Catullus Callimachust.

A mint már mondtuk, Catullusnak sajátosága a költőket, a kiket tanulmányozott, részint latinra fordítani, részint utánozni. Ugyanezt tette Callimachussal is.

Véleményünk szerint csak egyetlen egy költemény van Catullus ránk maradt költeményei között, a „Berenice haja“ című, melyet egészen Callimachusból fordított. Ezt az ő magyarázói kivétel nélkül mindnyájan elismerik. Éppen azért bizonyítgatását szint úgy mint a költemény tartalmát mellőzzük. Bővebben tárgyalta az egészet Weidenbach (id. munkája 20—27 l.). Ez a költemény azok közül való, melyeket a költő, mint maga mondja LXV. 21. Q. H. Ortalus barátjának küldött. (Lásd Weidenbach 19 l. Westphal. Catull. Bresla. 1867. 23 l.). Itt csak azokat a töredékeket soroljuk fel, melyek e költeményből fennmaradtak, összehasonlítván a latin fordítással, hogy lássuk, miképp fordítja Catullus a görög szöveget.

Callim. 34 tör. (O. Schneider kiad.)

Εἶδε Κόρων μ' ἐβλεψεν ἐν ἤξει τὸν Βερενίκης

× × × × × × × × × × ×

βόστρονρον, ὃν τ' ἄρ' ἐλείνη ἑλασιν θῆκε θεοῖσιν

Catull. LXVI. 7 s köv. v.

Idem me ille Conon caelesti in lumine vidit

E Bereniceo vertice caesariem

Fulgentem clare, quam cunctis illa deorum

Levia protendens brachia pollicitast.

U. o. 13 s köv. v.

Dulcia nocturnae vestigia rixae

Quam de virgineis gesserat exuviis.

A hasonlatokat szerette Callimachus s nem egyszer alkalmazta; bizonyítja Aristaenetus paraph. Cydippae I. 10. (Dilth.

kiad. 131 l.): ὁ δ' οἷν τῆ παρθένῳ βράχεια νυκτομαχίσας ἐρωτικῶς
τό γε λοιπὸν εἰρηραίων ἀπέλασεν ἡδόνων.

Callim. 35b tör. O. Schneider kiad.

σὴν τε καρὴν ὄμοσα σὸν τε βίον

u. o. 40. (Invita): adiuro teque tuomque caput

Callim. 35^c tör. O. Schn.

Χαλύβον ὡς ἀπόλοιτο γένος

γείοθεν ἀντέλλοντα, κακὸν φυτόν οἱ μιν ἔφηναν

u. o. 48 s köv.

(Jupiter) ut Chalybon omne genus pereat

Et qui principio sub terra quaerere venas

Institit ac ferrí frangere duritiem.

Callim. 35d tör. O. Schn.

πρὶν ἀσιέρι τῷ Βερενίκης.

u. o. 83 v. Quam iocunda mihi munera libet onyx.

Ezekből látható, hogy Catullus csaknem szóról szóra fordítja Callimachust. Ismételtén mondjuk, hogy csak ezt az egy költeményt tartjuk fordításnak.

Az utánzatok között első helyen kell említenünk a LXIV-ik „Peleus és Thetis lakodalma“ című költeményt, melyről már oly sokat irtak Catullus magyarázói. Két részre oszlanak: a) a kik a költeményt fordításnak tartják. Ezt először Vossius állította kiadásában; elfogadta s még inkább kifejtette Riese (Rhein. Mus. 1866. 498—509 l.); Merkel szintén e nézethez csatlakozik (in prolusione de Or. Ibide 360 l.), ki azon kívül e költeményt egy nagyobb költemény részének tartja; Weidenbach nemcsak elfogadta ezt a nézetet, hanem egész dissertatióját a költemény beosztására alapítja. b) Ezekkel szemben állanak Catullus régi magyarázói általában mint Muretus, Mitscherlich, Valkenarius és Doering. Doering e költeményhez irt bevezetésében a tárgyról így szól: „Omnino satis fidenter statuere possumus Catullum non ad unum aut alterum poetam imitandi studium intemperasse, sed undique apud Matinae more modoque per hortulos Graecorum circum volitasse et suavissima quaeque delibasse, id quod ex apertis quas in hoc carmine deprehendimus Graecorum poetarum imitationibus plus satis apparere puto;“ s alább: „In universum autem visus sum mihi animadvertere prae ceteris nostrum imitatum esse poetas Alexandrinos.“ Tüzetesebben értekezett a tárgyról Haupt, kit Mueller szerint (kiad. előszavában) most is legfőbb tekintélynek kell tartanunk, a ki hasonlóképpen azt állítja, hogy Catullus ezt az *ἐπιόλιον*-t az alexandriaiak mintájára költötte. Igazolása végett az alexandriai íróknak mindazon helyeit, melyek e költeményben kifejezett eszmékkal, vagy tárgyalásuk módjával egyeznek vagy hozzájuk hasonlók a legnagyobb szorga-

lommal összegyűjtötte s „Catullus qua arte poetas expresserit Alexandrinos“ czimű munkájában (Ind. lect. Ber. 1855) közzé tette. A tőle fejtegetett és megokolt nézetet elfogadták az újabbak közül Mueller, Ellis és Franke. Továbbá ide tartoznak azok is, kik a költemény egyes töredékeit idézik az írók egyes helyeihez, s azt állítják, hogy Catullus onnan vette által. Ezt teszik: Rhunkenius (Praep. ad. Hymn. Hom. in Cer. XII. 1.), Valkenarius (Theocritus Adoniaz. 127 v.-hez több helyet gyűjtött össze Theocritus idylleiből, melyeket Catullus utánzott. Theocrit. kiad. 406 l.) Mitscherlich Apollonius Rhodiusból több helyet gyűjtött össze, melyeket Catullus utánzott (Lect. ad Catull. v. ö Doering Praef. e költ.-hez).

Mint hogy mi is a régi s legtekintélyesebb újabb kori magyarázók elvéhez a legnagyobb részben szorosan ragaszkodunk, lássuk mit kell e tárgyra nézve, nézetünk szerint, szorosan tartanunk szemünk előtt. Először is azt kérjük azoktól, kik a költeményt fordításnak tartják, hogy valjon Catullus Callimachusnak csak fordítója volt-e vagy utánzója? Természetesen utánzója, mert józan észszel senki sem kételkedhetik, hogy Catullus elegiáiban Callimachus meghatározott költészeti elvét s eljárási módját a leghűbben megtaláljuk. S ha így áll a dolog, kérjük, mi okon választják el ezt a költeményt amazoktól, mely elvre, beosztásra minden tekintetben amazokkal a legszorosabban egyezik? Azért talán, mert a Callimachus töredékeiből bizonyos, hogy a Theseus mythusát többször tárgyalta? (Lásd Naeck. Hec. 55 s köv. és 65 l. Weidenb. 14 l.). De arról, hogy Peleus és Thetis lakodalmat tárgyalta volna, hallgat a hagyomány. Azok a töredékek is, melyeket Riese említett értekezésében felsorol, részint oly csekélyek, hogy alig szolgálhatnak alapul annak a feltevésnek, hogy e költemény csak fordítás, részint közülök nem egyről még az is bizonytalan, vajon a Theseus mythusából valók-e?

S ha így abban egyet értünk, hogy Catullus Callimachusnak utánzója s hogy a Callimachus elveiben a legtökéletesebben jártas volt, s elegiai költeményeiben, sőt még lyrai költeményeiben is alkalmazta, kitűnik a Callimachus hatása: nemde nem éppen az ellenkező következik-e a józan ész logikája szerint is, mint a miket ők okoskodnak ki?

De térjünk tárgyunkra.

E költemény ámbár epyllion, szerkezetében teljesen meg egyez az elegiák szerkezetével. (Westphal 12 l.). A költemény az Argonauták expedíciójával kezdődik, midőn az Argo először szállt az ismeretlen tengerre. Ez a bevezetés inkább illenék egy epicus költeménybe. De ennek leírásával nem sokat időz a költő, (1—11), mert mikor a zajgó örvényből fellebbentek a csudálkozó

Nereidák s meglátták a halandókat s ezek viszont amazokat, kik mellőlökig álltak ki a szürke habokból (19—21 v.):

Tum Thetidis Peleus incensus fertur amore
 Tum Thetis humanos non despexit hymenaeos
 Tum Thetidi pater ipse iugandum Pelea sanxit.

Ime mily röviden s mégis mily szépen vannak adva az egymást követő dolgok! Mig a költő visszavezeti az olvasókat a régiekre, mily művészi fordulattal kelti fel figyelmöket! A régi dolgok hosszadalmas leírásával nem időz sokáig, nehogy unalmassá váljék, hanem tüstént magára a tárgyra vezeti olvasóit; s az idézett három versben ki van fejezve az egész szerelmi viszony az istennő és a hős között. Peleus megszereti Thetist, Thetis Peleust s Jupiter maximus helyesli a házasságot. Ime a Callimachusi rövidség s költői művészet, melylyel a legkülömbözőbb s igen hosszadalmasan történt dolgok röviden vannak teljes egészébe összefoglalva! Callimachus Homért s a homéri dolgokat megvetette. A homéri költeményekben Jupiter parancsolja, hogy az istennők halandókkal lépjenek házasságra, s ezt elő is készítette. Itt homéri nézet van kifejezve. Hogy lehet hát hinni, hogy Callimachus Homért követte volna? Sőt elienkezőleg igen valószínű, hogy itt Catullus homéri képet fest Callimachus művészetével.

A következő felkiáltás (22—27 v.) ismét Callimachus utánzását mutatja; a 28 s köv. versekben ismétli s kifejti, a mit a 21. versben leírt.

Mivelhogy a költő a hősoket s főleg Peleust hívja fel s igéri, hogy gyakran fogja költeményeiben dicsőíteni, csudálkozik Weidenbach, (13 l.) hogy nem győzték meg e versek Hauptot, ki ezt a himnuszokban gyakran eléforduló zárverset alexandriai utánzatnak tartva részint a régi himnuszokból, részint Theocritusból példákat is hasonlít össze (10 l.),—hogy Callimachusnak tulajdonítsa ezt az epylliont, mivelhogy e versek oly költőt illetnek meg, ki himnuszokat is szokott írni. De elfeledte Weidenbach, hogy Catullus a görög irodalomban nagyon jártas volt, s a homéri költeményeket is nagyon kedvelte, s alkalom adtával fel is használta; elfeledte, hogy Callimachus is jön gyakran ellentétbe önmagával; mint midőn a 287. töredékben azt állítja, hogy: *οὐκ ἐν ᾄδειμα διηγεῖς*-t szokott költeni, a 138. töredékben pedig éppen ellenkezőleg írja:

*καὶ τὸν ἐπὶ ῥάβδῳ μῦθον ὑφανόμενον
 ἤνεκς αἰεὶ δῶ δειδεγμένους.*

(Lásd Hecker. Comment. Anthol. Gr. 1843. 49 l.)

De térjünk tárgyunkra.

A szülők beleegyezését szinte kérdés alakjában fejezi ki a költő.

Ezt a rhetorikai figurát Callimachus is gyakran használja. (Riese p. 508 v. ö. 71—75, 94—100, 116—123 v.).

A 30-ik sortól kezdve ugyanazon menetű az elbeszélés. Elmondatik, hogy a menyegző napjára a thessalok mindnyájan Pharsalusba gyültek össze, hozva gazdag ajándékaikat s szerencsekívánataikat; senki sem dolgozik e napon, ünnepet ülnek mindnyájan. Az elbeszélés nagyon hordja magán a homéri szinezetet. Hasonló módon iratik le a fényes királyi terem, az istennő művészi himzésű párnája, az istennő bibor öltözete, melyen a hősök alakjai s csudatettei voltak hímezve.

Ezután a Theseus és Ariadna meséje elbeszélésére tér át a költő s ismét Callimachusra tér vissza, ki mint már említettük, Theseus mythusát többször tárgyalta. Az utánzást *Namque particulával* jelöli, s igen valószínű, hogy Callimachustól merített anyagot elbeszéléséhez. Ezt sejteti az előadási modor s a versszerkezet. Mert az 52—75. versekben Ariadna fájdalmait írja le, melyek gyötrik, midőn a csalfa Theseus a parton hagyta. Ez az elbeszélés tulajdonképp később kellet volna hogy következzen. De a költő Callimachus módja szerint az érdek felkeltése végett az egészet anticipálta. Vagy talán maga a himzés követte volna el a történelmi hűtlenséget? Alig hihető. Itt szándékos cselekvésről van szó.

Ezt a költeményt Catullus férfi korában írta (Schwabe 354 l.), tehát oly időben, mikor már a Lesbia hűtlensége miatt őt is gyötörték fájdalmak. És ha e részletet figyelemmel olvasuk, kiténik, hogy a költő benne saját fájdalmát festi élethűn.

A 76—123. sorokban — Callimachus módja szerint — a megelőző körülmények mondatnak el. Mi történt, miután Theseus Krétába jött. Az elbeszélés fonalát, mely kissé megszakada, felvéve, az utánzást ismét *nam particulával* jelzi. A mondai történetet hűbben adja mint előbb: elbeszéli miért küldtek az athenaeiek kiválasztott ifjakat — *funera Cecropiae nec tamen funera* — élőholtakat Krétába; miért tette ki magát ily veszélynek Theseus; aztán a Theseus és Ariadna szerelmét, a Minotaurus megölését, a labyrinthból való megszabadulás történetét s mindkettőjök megszökését adja mondai hűséggel, míg a végén emlegeti Ariadna elhagyott voltát. Ime, mily műérzékkel szövi be az exordiumot a narratioba, éppen mint Callimachus.

Tekintve Catullus már említett sajátosságát, igen valószínű tehát az a feltevés, hogy Callimachustól veszi a tárgyat. Az elbeszélés válogatott, kisimitott s meglepően kellemes. Callimachus leíró modorával nem hagy fel, bizonyítják a gyakori felkiáltások. Hogy mily költői művészettel tud elbeszélésébe, melyben valakit utánoz, más költőkből is egyetmást beleszöni, bizonyítják a Ho-

mértől átvett 105—111 sorok. A mit Weidenbach (15. l.) a 86. s köv. versekhez említi, hogy a Cydippá-ban is Acontius az első látásra *κατὰ εἶος* gyul szerelemre, nem elég bizonyosság arra, hogy az egész költeményt vagy éppen ezt a részletet Callimachus szolgai fordításának tartsuk. Mert, hogy éppen Dilthe szavaival éljek, kit szavai bizonyosságául idéz Weidenbach, „congruenti ratione poetae veterum amoris quasi aculeos in ipso primo visu praecordia transfigentes talibus exprimunt acuminibus. (56. l.) s például felhozza Hom. II. XIV. 294. Theocrit. II. 82. III. 42 és Verg. Buc. VIII. 41.

A 116. versben ismét rhetorikai figurával él, hogy kevés versben annál hatásosabban festhesse mindkettőjük szökését a szülőktől s a Theseusót Ariadnától. Ez utóbbit csak is egy versben adja, hogy a kitérés végén növelje a hatást, s visszatérhessen a 124. versben oda, honnan az elbeszélés elején indult ki. Látjuk ismét a fájdalmában dühöngő Ariadnét a tengerparton. „Saepe illam perhibent“ szavakban jelzi, hogy idegen nyomokon jár s visszatér azután Homérhoz.

A 132—201 versekben az epikai elbeszélésbe, Callimachus módja szerint, be van szöve Ariadna panasza. Ezt a tárgyat az alexandriaiak közül valószínűleg többen is feldolgozták. Azért használna a költő más kifejezési módot, mint a melyet használni szokott, midőn csak egyet utánoz.

A kik a költeményt fordításnak tartják, azt hozzák fel, hogy a Cydippában hasonló módon vannak beletöltve a magányba rejtőző Acontius szerelmi panasza (Weidenb. 15 l.). Ez azonban semmi egyebet nem bizonyít, mint azt, hogy Catullus az alexandriaiak költői elveiben jártas lévén a lyrai rész betoldásával, azokat utánozta. Ekképpen kikerülte az epikai hosszúságot, melylyel a hű leírásban élnie kellett volna. Így míg megragadja a lelket, gyönyörködteti olvasóit, a rövidséget is eléri. Eppen ezért a gondolat választékos; a leírást bizonyos kellemes lágyság veszi körül, az érzelmek hevesebbek, lelkét megragadók. Egy időben uralják Ariadna lelkét a multa emlékezés, a jelen tudata s a jövőtől való rettegetés. Gondolk zása sem rendes, hanem majd ide majd amoda csapong; fél az istenektől, fél szüleitől s senkitől sem remélhet segílyt:

Omnia sunt deserta, omnia muta, ostentant omnia letum.
(187. v.) De mégis maradt egy hátra: kérni az istenek bosszuját Theseusra. Ezzel végződik Ariadna panasza.

Az istenek bosszuja nem késik: Jupiter meghallgatta s helyeselte kérelmét, minek leírását tisztán Homértól veszi.

A 207. verstől Theseusra tér át az elbeszélés. A 207—211 sorokban röviden jelzi, mit a következőkben bővebben kifejt. A

212. versben „Namque ferunt olim“ szavakkal utal a mintára, melynek nyomán írta le a Theseus családja szerencsétlenségét. Theseus elfelejtette atyja szavait, melyeket hosszasan ír le a 215—237. versekben. a fehér zászlót, mely szerencsés visszatértét lett volna jelzendő, nem huzatta fel, s az öreg Aegeus amint meglátta a gyászlobogót, a hegy tetejéről, hová a jelt lesni ment volt fel, a tengerbe ugrott. Így oly gyászra tért haza Theseus, mint a minőt Krétában hagyott. A következőkben (251—264 v.) Ariadna sorsának kifejlése van adva. Jön Bacchus a satyrkarral, s szerelemre gyulva nőül veszi Ariadnát. Ennek elbeszélésével s a bacchanalia pontos leírásával végződik az elbeszélés lyrai része.

A költemény e része magára egy elegia. Theseus szintúgy mint Ariadna lakolnak tettökért; de minthogy nézetök szerint mindennek a férfi a kormányzója s okozója, Ariadna az által, hogy Bacchus neje lesz, megvigasztalódik, míg Theseust sok veszély környezi. Így elég van téve az elegia követelményének, hogy a költemény vége csillapítsa le a felzajlott szenvedélyeket. Ime a költeménybe egy betoldott elegia.

A következő két vers ismétlése az 50—51 verseknek, s átmenetül szolgál a következőkre. Folytatódik a Peleus és Thetis lakodalma elbeszélése. Szétozslík a bámész nép, hogy helyet adjanak az isteneknek, kiknek gyülekezete homéri módon iratik le. Ajándékaikkal jönnek Chiron, Peneus, Prometheus, Jupiter nejeivel s gyermekeivel, kivéve Phoebust és testvérét, kik az istenek közül egyedül vetették meg Peleus és Thetis nászünnepeit. Lakomára dülnek az asztalokhoz, a párkák pedig hymenaeust zengenek. A parkáknak, öltözetőknek leírásában, jellemzésében ismét Homéert utánozza s e részleten leghatározottabban rá van nyomva a homéri hatás bélyege. (Lásd a festői leírást a Zephyrusról (269—277) a párkák öltözetéről (307—319).)

A párkák éneke (323—391.) ismét Callimachus módja szerint van írva.

Ötvennyolcz versben vannak előadva a házaspár jövő történetei, Achilles sorsa, élete egész haláláig, de úgy, hogy azt az idő nem fogta igazolni. Ha mind ezeket az epos követelte tárgyias-sággal írta volna le, túl lép az epyllion határán

A 382—83. versekben Homér módjára ismét. A 384. verssel kezdődik a befejező rész. „Hatással és gondnal végződik a költemény“ mondja Haupt. Régen ünnepek alkalmával az istenek meglátogatták a halandókat, de miután a földet gazság fertőztette, s az emberek megsértették az igazságot, ők is megvetették az embereket, kerülük társaságukat. A bevégzés Callimachus, ki mint említettük, hasonló módon fejezte be költeményeit.

A költemény tartalmának ily hosszas elbeszélésére azért volt szükségünk, hogy kimutathassuk:

- a) hogy a költeményt Catullus Callimachus mintájára írta;
- b) hogy a költemény nem fordítás hanem utánozás;
- c) Callimachus „Theseus és Ariadna” költeményét gondosan szem előtt tartotta, hasznára fordította, utánozta;
- d) nem csak Callimachus gondolatait, leirási modorát, hanem helyen-helyen más írók műveit is szem előtt tartotta, utánozta s használta;

e) s mind ezeket nem szolgálilag írta ki, hanem józan ítéllettel kisimitotta s velük mintegy képekkel ékesítette fel saját gondolatait s leírását.

Lássuk most röviden a költemény beosztását.

Westphal így állítja össze:

A			B		
(1—30)	(31—46)	(47—51)	(52—131)	(132—201)	(202—264)
C					
(265—266)		(267—277)		(278—381)	
Epilog: 382—408.					

Westphal követi Ellis ezen felosztásában

(1—30)	(31—49)	(50—51)	(52—264)	(265—266)	(267—381)	(382—408.)
--------	---------	---------	----------	-----------	-----------	------------

Nézetünk szerint Ellis közelebb jár a valósághoz. Mert két fő dolog van, mit Catullus célul tűzött: Peleus és Thetis lakodalma és a Theseus és az Ariadna monda leírása. Tehát okvetetlen három vagy öt, vagy hét vagy kilencz vagy tizenegy részletre kellett osztania. Az egész költeménynek központja az Ariadna keserve, megelőzi és követi a Theseus mondája, a melyet ismét megelőz és követ az Ariadna mondája. Az Ariadna és Theseus mondját körülveszi a Peleus és Thetis epithalamiuma.

A költeményt tehát így osztjuk be:

I. Peleus és Thetis epithalamiuma. 1—51

a) Argonauták 1—15

b) Peleus és Thetis szerelmök és az egybekelés megállapítása. 15—30.

c) A menyegzői ünnepély.

II. Ariadna és Theseus mondjája. 52—204. mint elegia az epyllionba betoldva. Mivelhogy ebben ismét kettő a fő dolog: mindkettőjük mondjája s Ariadna keserve, hogy a részlet Callimachus elve szerint kikerekedjék, három vagy öt apróbb részt kellett megkülönböztetnie, így:

a) $\left\{ \begin{array}{l} \alpha \text{ Ariadna dühöngése a tengerparton } 52—75. \\ \beta \text{ A Theseus megérkezése utáni dolgok } 76—124. \end{array} \right.$

b) Ariadna keserve 125—201.

c) β' Aegeus meghagyásai s Theseus lakolása 202 --250.
 α' Ariadna további sorsa 251—264.

II. Peleus és Thetis epithalamiuma. 265—408.

a) Az istenek gyűlése s a párkák ruházata 265—322,

b) A párkák éneke 323—381.

c) Befejezés 382—408.

Általában ez a schema:

(Pel. és Thet. epit.) (Ariadna és Theseus) (Pel. és Thet. epit.)¹⁾

Elvre nézve ezzel teljesen megegyez a LXV. költemény beosztása, melynek rövid tárgyalására áttérünk.

Ezen Q. H. Ortalushoz irt elegiáról a legkülönbözőbb nézetek vannak, melyek tárgyalásával s hosszas fejtegetésével tért foglalni nem akarunk. Legyen szabad csak azt említenünk, hogy a 9. verset „alloquar etc.“ nem tartjuk a Catullusénak, hanem egy szerencsétlen betoldásnak. Mert nem lehetséges, hogy oly nagy legyen a hézag, mint e vers értelméből következtetni lehetne. Ezt a verset csak a cod. Dat. adja. S ha ezt mint toldalékot elvetjük, igen valószínű, hogy csak egy vershézag marad, minthogy az az értelem kiegészítésére tökéletesen elégséges. A cod. Veronensisben, mely a legjobb Catullus-codexünk, nincs interstitium; de az értelem okvetetlen megköveteli. Miképpen kell e hézagot kitölteni, más kérdés. Aligha valaki valaha a helyest megtalálhatja. Tág tere lesz ez talán mindig a találgatásnak. E nézettel is csak azt érjük el, hogy rövidebb hézagot kell felvennünk.

De lássuk a költeményt.

Q. H. Ortalus, a híres szónok, kinek ezt az elegiát küldte Catullus, ugyanaz, a kit a LXXXV. költeményben mint ellenségét megtámad. Schwabe (271 l.) kimutatta, hogy a költő és Ortalus között nem volt benső barátság. Mi volt hát a költemény keletkezésének alap-oka és főtárgya? Weidenbach, (30) tegyük hozzá: Schwabe után (lásd 180. l.), azt mondja, hogy Catullust testvére halálának megéneklése ösztönözte e költemény írására. Ortalus Catullust elhallgatásáért dorgálta valószínűleg. Ő okúl fájdalmát hozza fel, melyet testvére halála okozott. E fájdalomtól gyötörve önti ki fivére elvesztése feletti panaszát, melyet az alexandriaiak módjára a költemény közepébe illesztett, mint legillőbb helyre. Ez adja meg a költemény szépségét, báját, s mondjuk ki, értékét is. Egészen a szív mélyéből fakad minden szava: körülette mintegy gyúpon körül foglal helyet a levél két része. A tárgya-

¹⁾ V. ö. Callim. Hecale beosztását (Naeck).

[Prooem. (Thes. taur. Marath.) (Hec. hosp. fetus.) (Thes. taur. Marath.) Peroratio] Baehrens Catull. Ver. lib. L. 1874.

lásban, kifejezési modorban s beosztásban is az alexandriaiakat követi. Nézd a nehézkés ismétlést az 5. 6. versekben, a dagályos nyelvet a 13—14 és 21—24. sorokban. Szerkezetét tekintve a lyrai részletet ismét a költemény közepében találjuk beszurva. Világosan tehát ez a beosztás:

(Levél Ort.-hoz) (fivére halála) (Levél Ort.-hoz)

Csak azt legyen szabad még megemlíteni, hogy mi is a 19—24. verseket fordításnak tartjuk Callimachusból. De azért nem értünk egyet Rossbachhal, ki ezeket a többiektől elválasztva töredéknek tartja. Nézetünk szerint Callimachust, s alig csalódunk ha állítjuk, hogy Cydippáját tartotta a szeme előtt a költő s arra céloz. S az éppen dísze a verseknek, mint mondja Dilthe (65. l. 1. jegy.), hogy görögből vannak átvéve.

Hasonló beosztása van a LVIII-ik költeménynek, melyet hosszasabban tárgyalni szükségesnek tartjuk, mert a magyarázók közül igen sokan két részre akarják osztani minden codex-hagyomány ellenére, mit Rennberus tett először (1793). Véleményök szerint a költemény első része Manliushoz, a második rész pedig Alliushoz, ki egészen ismeretlen, lett volna írva.

E szétválasztási elvnek oka: α) hogy a codexek a 11. versben különböző neveket adnak. A D. codexben manli az L.-ben malli a G- és C-ben mali van írva. Leghelyesebb a D. codex olvasása, melyet a magyarázók közül igen sokan el is fogadtak. De a kik elfogadták, a költeményt, s ez igen sajátosságos, két részre osztják, mint Froelich, Bergk (Rhein Mus. XV. 513.), Heyse, Rosbach, Herzberg, Gruppe (Minosában 503 a hol még ezen felül nem is tartja a költeményt Catullusénak, míg az 504. lapon a költemény második feléről igen elvetőleg nyilatkozik); Schwabe, Usener, Westphal és Baehrens.

β) A második ok az, hogy a 31—40. versekben mondja Catullus, hogy nem küldheti a kívánt költeményeket; a harmadik γ) hogy Manlius, a mint az 1—8 versekből világos, neje holtá után miut özvegy ember kér Catullustól vigaszul verseket, míg a 155. versben azt írja: „Sitis felices et tu simul et tua vita;“ a negyedik, δ) hogy az, a ki az 1—40 versekben Manlius, a 41. verstől kezdve nem lehet Allius; az ötödik, ε) hogy a második rész sokkal nagyobb műgonddal van dolgozva, mint az első.¹⁾

Ellenben Haupt, Müller, hogy ezeket említsem, elfogadták Lachmann conjecturáját, ki az említett helyen és a 30. versben, hol a V. cod. mali-t ad, Mani-t ajánlott, a költemény két részre osztása ellen határozottan tiltakoznak. Ezeknek elvét fogadta el részben Ellis is, ki Malliast írván azt mondja, hogy Mallius és Allius egy és ugyanaz; hogy a 41—160. sorokat az előbbiektől

¹⁾ Lásd Ellis Catull. Veron. lib. Oxoniae 1867. 162 l.

szétválasztani nem lehet, csakhogy különböző időben irattak. Így érvel:

a) Malliust ad az L. cod a 11. és 36 versekben.

b) Közönséges volt a Sabinoknál, hogy két nemzetségi nevek volt u. m. az atyáé és anyáé.¹⁾

A szétválasztásról azt mondja, hogy már csak azért sem lehetséges, mert mindkét részben sok a közös, milyenek: a gazda szívelyessége s segélye, a fivér halála feletti gyász és Lesbia szerelme. Azt állítja, hogy azért fordul Mallius Catullushoz, hogy viszonzozza szivességét, minthogy ő is már elébb részeltette volt benne, s házat is rendelkezésre bocsátotta, hová Lesbiával titkon összekerülhessenek. S mivelhogy egy és ugyanazon költeményben Mallius mint kesergő özvegy és nő, vagy legalább szerelmes van említve, a költeménynek különböző időben kellett iratnia, másban az 1—40 sorok és ismét másban a 155—160 soroknak. Valószínűnek tartja, hogy ez időben irattak a 41—154. sorok is, s azt állítja, hogy az első rész Veronában, az utolsó pedig Rómában iratott.

Lássuk, hogy legrövidebben és legegyszerűbben miképp oldhatjuk meg a kérdést. Elfogadjuk Schwabe nézetét (I. 332. és 344 l.) hogy a költemény, nézetünk szerint az egész költemény, L. Manlius Torquatushoz, Lueius fiához a szónokhoz van írva, ki patriciusi származásával nagyon büszkélkedett (Cic. pró Sulla 8.24); ki a 704/50 évben praetor volt. később Pompeiushoz csatlakozva 707/47-ben az afrikai háboruban esett el, (Bell. Afr. 96) kinek nászát Vinea Aurunculejával Catullus a LXII. költeményében éneklimeg; ki nagy kedvelője levén a költőknek, szorgalmasan olvasta, tanulta, s igen sok verset tudott könyv nélkül is (Cic. Fin. I. 7. 25.). Ez utóbbi tulajdonságára nagyon ráillik a mit Catullus mond a 7—8 versekben:

Nec veterum dulci scriptorum carmina Musae
Oblectant cum mens anxia pervigilat²⁾

Csaknem egy időben vesztette el Manlius nejét és Catullus fivérét. Azért mondja, hogy mindkettőjüket egyenlő szerencsétlenség környez. Világos tehát, hogy e költeményt Catullus fivérének halála után a bithyniai utjából visszatérve írta. Mivel pedig a 27. s köv. versekben írja:

Quare quod scribis Veronae turpe Catullo
Esse, quod quivis de meliore nota
Frigida deserto tepefactet membra cubili
Id, Manli, non est turpe, magis miserumst.

¹⁾ Lásd a bizonyításul felhozott helyeket 164 l.

²⁾ Schwabe I. 337. és 341—42 l.

Ezekből és a 33—34 már említett versekből világos, hogy Manlius nem tudja, hogy Catullus Rómába jött, Veronába küldötte a levelét. Manlius már nem volt Rómában, hanem valamely falusi villájából küldte levelét, Veronába, mit Catullus Rómában kapott meg.

Mielőtt a 41—160 sorok tárgyalását megkezdendők, meg kell emlékeznünk Ellis hypothesiséről. E vélemény nézetünk szerint legkevesebb lendületet sem ad a dolognak, sőt éppen a kérdések számát, s a megismerés lehetetlenségét növeli. Azon nézetnél, hogy a 155—160 versek minden codex ellenére elkülönítettének, nincs szerencsétlenebb, mert töredéknek kellene tartanunk, mit sem a codexek nem igazolnak, sem a compositio. A fennebb tárgyaltak pedig eléggé igazolják, hogy az egész költemény Romában készült.

A 41—160 versekről, melyeket némely magyarázók és kiadók elkülönítve LXVIII^b. szoktak jelölni, a tudósok ítélete nagyon különböző. Muretus nagyon dicséretleg szól róluk: „pulcherrima omnino haec elegia est atque haud scio an ulla pulchrior in omni latina lingua reperiri queat. Nam et dictio purissima est, et mira quadam affectuum varietate permixta oratio et tot ubique aspera verborum ac sententiarum lumina, ut ex hoc uno poemate perspicere liceat, quantum Catullus ceteris in hoc genere omnibus praestare potuerit si vim ingenii sui ad illud excolendum contulisset¹⁾. Ellenben Gruppe e részt durvának, alaktalannak és dagályosnak tartja Westphal pedig az egész költemény szépségét, szabályosságát, arányos beosztását azzal igyekszik kimutatni, hogy az encomium¹⁾részei szerint osztja be Erre majd vissza fogunk térni.

Már említettük, hogy a kik Lachmann coniecturáját elfogadják, a szétválasztást ellenzik, a kik pedig a 11. és 30. versekben a D codex olvasását elfogadják s Manli-t írják, s a 66 versben All-i-t corrigálnak, a költeményt szétválasztják. Ellis hypothesise önmagára összedül. Mi a codexet követjük, a 66. versben elfogadjuk a correctiot, de a költemény szétválasztása ellen tiltakozunk. Mert miután Catullus Veronából Rómába ment s Allius vendégbarátságával élve Lesbiájával ismét összejöhetett, nem csodálkozhatunk, hogy a jóra fordult viszonyt barátjával tudatja s egyszersmind Allius iránt hőbb érzelmekre ragadtatik. Azonkívül ha tekintetbe vesszük, hogy Catullus költeményei nem hosszas munkának, hanem legtöbbszörre a pillanat behatásának a szüleményei, igen valószínű, hogy habár az előtt költött verseket, mint ő is mondja, s egyszersmind másoknak is a munkáit, nem

¹⁾ Catull. et in eum comment. M. Antonii Mureti 1559. 128. 1.

küldhette el barátjának, de mégis, hogy őt maga iránt kiengesztelje ezt a költeményt írta s hozzá kötötte az előbbihez. Tehát habár a költemény két részre oszlik, mindkettő egy költészeti elv szerint van költve, egy és azon férfihez van írva, s így a szétválasztás szükségtelen.

E feltevést igazolják a) a költemény szerkezete, (lásd alább) mivelhogy a 40. v. után a muzsák felszólítása van betoldva, de ne feledjük, hogy e szavakkal: „Non possum reticere“ az átmenet teljesen igazolt. Azon kívül, hogy Ellis szavaival éljek, nem saját módja szerint irt volna Catullus, ha a költeményt ezen verssel „Ultero ego deferens copia signa foret“ végezte volna. b) A költeményben az utánzatok inkább csak értelmiek, nagyrészt az emlékezet eredményei. c) A testvére halála feletti gyászt a költemény középső részébe találjuk illesztve. A művészi szerkezetet felhozni az ellen, hogy nem a pillanat hatása eredménye a költemény, nem lehet, mert a fennebb tárgyalt elegia is éppen úgy a pillanat hatása alatt született s mégis egy a szerkesztési elve azzal, melyet már hosszúsága miatt is hosszabb ideig kellett dolgoznia, értve a LXIV. költeményt.

Ugy hisszük, így magyarázhatjuk ki legegyszerűbben a költemény rejtélyét. Valóságot nézetünknek nem tulajdonítunk, mert az talán mindörökre rejtély marad, de bizonyára sokkal valószínűbb, mint az eddig felállított nézetek valamennyien.

Nincs más hátra, mint vizsgálni a költemény szerkezetét. Az első rész 1—40-ig a legvilágosabban tünteti fel a fennebb tárgyalt szerkezetet. Nem szenved kétséget, hogy a testvére haláláról szóló részt költői elvből helyezte középre. A véletlennek semmi esetre sem tulajdoníthatjuk. Mert az 1—19 versekben van foglalva a levél Manliushoz, a 20—24 versek tartalmazzák a testvér halála feletti panaszt, mely a leghőbb érzellemmel szerkesztve a lyrai részletet teszi, s a 25.—40 vv. ismét a levelet Manliushoz. Tehát, éppen mint fennebb, a versnek ez a beosztása:

(Levél Manl.-hoz.)(a testvér feletti gyász) (Levél Manl.-hoz.)

Íme a lyrai rész ismét a közepén! S ez a rész, meg kell vallanunk, a legegyszerűbben, de legkellemesebben van szerkesztve. Ez különben Catullus lyrai költeményeinek egyik sajátja. Ez a részlet a legkevésbé van kisimítva, mert a 4 versben ugyanazon gondolat kétszer van ismételve:

o misere frater adempte mihi.

Tu mea tu moriens fregisti comoda frater — ily szembeötlőn hanyag ismétlést Catullus összes verseiben sehol sem találunk. Megjegyzendő továbbá, hogy a 33. versben: Nam quod scriptorum etc. a nam particulát ellipsis-szel kell magyarázni. E versek értelmét már fennebb fejtegettük.

A második részben (40—160 v.) dicséretével és hálája nyilatkozataival halmozza el a költő Alliust, ki segítségül szolgált, hogy Lesbiával titkon összejöhessen. A régi és újabb magyarázók különböző véleményét már említettük. Azokat kell említenünk, melyek e költeményrészlet helyes megértéséhez szükségesek. Ebben a részben tűnik ki legvilágosabban, mily gonddal és előre meghatározott elv szerint írta Catullus költeményeit s mily ügyesen tudta egy kis költemény keretében a legkülönbözőbb dolgokat, melyek csak eszmei kapcsolatban állanak, a legszebb rendben összehozni s egymással megegyeztetni. Mily nagyra becsülte a költő Allius szívességét, e rész minden egyes sora visszajugározza. Nem tudjuk melyiket csodáljuk inkább, az idegen gondolatok átvételét s saját elvéhez alkalmazását-e, vagy azoknak egymás mellé való sorozását, szóval a szerkezetet. A hálanyilatkozatok s szerelme legfelsőbb fokáról, száll alá szép egymásutánban a fájdalom legmélyebb fokáig, honnan ismét emelkedve biztos léptekkel tér vissza oda, honnan kiindult volt. Utjában mint a méhe szedegeti a régi írók legszebb helyeit s alkalmazza céljához. Az alexandriai mezt nem vetközi le: a kifejezések gyakran áradozók; ismétléssel az elbeszélés fonala felvétele végett gyakran él; célját soha sem tévesztve mindent úgy egyeztet össze, hogy a honnan kiindult, oda térjen vissza.

Hogy ezt annál világosabban megérthessük, vegyük szemügyre a tartalmat.

Alliusnak s szívességének magasztalásával kezdődik, melyet barátja előtt nem titkolhatott el, s nehogy nevét és tettét az idő fátyollal borítsa, közhírré is teszi (40—50. v.). Az 51—72 versekben Lesbia iránti szerelmét írja le. Leírását homéri eszmékkel festi, de alexandriai burokban. A szemből kiomló könnyükről szóló metaphora Homér módjára kiterjesztett, az értelmi ellentétek kisimitvák, míg a 63. versben Callimachus elve szerint az előbbiekre visszatérve, egy Homérból átvett részlettel igazoltatik, mily nagy volt Allius segítése.

A következő versekben kinyilvánítja, miben volt segítségére Allius: házat bocsátotta rendelkezésükre, hol a szerelmesek összejöhessenek. Innen kezdődik a leszállás fokonként, mely a testvér haláláról szóló részletben éri el legalsó fokát. Igen alkalmasan van beleszöve a Laodamia mythususa. Mert míg Laodamia forró szerelméhez a Lesbia titkos ajándékai fűződhetnek, a trójai parton elesett férj halála igen alkalmas volt, hogy testvére haláláról is megemlékezhesék. A mythus átvétele csak értelmileg van jelölve a 73. versben (*coniugis ut quondam etc.*) és a 83. versben *nam particulával*. Ezen kívül a Laodamia mythususa mintegy példa Lesbia számára, hogy valamint Laodamia férje elveszte után, ő is úgy fog lakolni, ha ismét elhagyja hűtlenül Catullust. Protesilaus

halála s a hely hol ez történt, emlékeztetik a költőt testvére halálára, kiről a 92. 106 versekben emlékezik meg. Ezzel végződik az alászállás, s a 101. verssel kezdődik az emelkedés, hogy ugyanazon rendben térjen vissza oda, a honnan kiindult. A 101—104 versben ismétli a 87. 88. verseket. Protesilaus haláláról röviden megemlékezve áttér a Laodamia szerelme nagysága leírására. Ismét idegen eszmékhez folyamodik, s az átvételt jelzi is (ferunt) s ugyanazon elv szerint jár el, melyet fennebb a 41—52 versekhez említettünk. Még a hasonlatban is fokozás nyilvánul. Mert Laodamia szerelmét még azon cyllenei mélységnél is mélyebbnek mondja, melyet Hercules ástott volt a mocsár kiszáritása végett. Mennyivel volt mélyebb, két példával bizonyítja. De ő mindezen nehézségeket legyőzte, éppen úgy mint Lesbia (ki férje oldala mellől jár hozzá szerelmi kalandokra.). Így tér vissza ismét a Lesbia szerelme tárgyalására (131—148). Előbbször is Lesbia eddigi hűtlenségét ostorozza s jóllehet erősen, mégis anyyira lekötve tartja most is a nő szépsége, hogy minden áron keresi a mentő körülményeket, s azzal vigasztalja magát, hogy még Juno istennőnek is túrnie kellett férje kicsapásait. De hát nem elég-e hogy férje oldala melől éjjel titkon megszökik, hogy vele összejöhessen? Ennél már többet kívánni sem lehet.

A 149. s. köv. versekben visszatér a költő oda, honnan kiindult. Ismételve nyilatkoztatja háláját Allius iránt, áldást kér a házra, urára és asszonyára s a költeményt bevégezi.

Tekintve a tárgyalást, a lyrai elem az epicus felett túlnyomó. A Lesbia szerelme, a testvér halála egészen lyrai módra vannak tárgyalva, az Allius dicséretiben és a Laodamia mythusában az epicus elem nagyrészt hiányzik, legalább attól nagyon távol állanak.

A beosztást illetőleg A. Weise azt hiszi, hogy e költemény történetesen van három költeményből egygyé olvasztva, melyek lettek volna: Lesbiáról, a prologgal Alliushoz (41. — 50.) (51.—72.) (130.—148.) Laodamiáról (73—90) (101—118.) és testvére haláláról szólók. A 149—160. verseket megtartja epilógusnak.

Usiner így osztja be:

Prooemium

(41.—50.) 50.—62) (65.—72.)

Mesodus

(73. 86.) (87.—100.) (101.—104.) (105.—116.) (117.—128.)
(129.—130.)

Epilógus.

(131.—140) (141.—150.) (151.—160.)

Az egyes részek így viszonylanak egymáshoz: 10. 12. 10. 14. 14. 4. 12. 2.) 10. 10. 12. mely szerint a prooemium és

epilogus egymásnak így felelnek meg: *A. B. A, A. A. B.* a mesodus pedig így oszlik két részre: *A. A. C. B. B. D.*

Westphal e költeményt encomiumnak tartja, melyet a nomusok mintájára irt Catullus. Így osztja be:

Proem.	Archa.	Katatropa.	Omphalos.	Metakat.
40.—50.	50.—72.	73.—86.	87.—100.	101.—130.
	Sphragis.	Epilogus.		
	131.—148.	149.—160.		

Az egyes részek e felosztásnál így viszonylanak: 10. 22. 14. 14. 30. 18. 12. Ellis szerint a 46. vers után 3 vers, a 141. után 18 vers kiesett. Az egész költeményt így osztja be:

14.	12.	14.	//12.	/12.	10.	14.	<u>4.</u>	<u>10.</u>	<u>4.</u>	14.	12.	10.	14.	12/12
					36.		18.			36.			36.	

Usener beosztásában nincs meg a symmetria. Westphal beosztását a Catullus többi elegiáiban nem találjuk. Ellis beosztását oly hypothesisre alapítja, melyet a codexek nem igazolnak. Igen sok verset tart kiesettnek. Helyesen mondja Weidenbach, hogy három dolog van, melyeknek megéneklését a költő tárgyul tűzte: Allius iránti hálája, Lesbia szerelme s a kegyelet testvére iránt. Mivel pedig azon költeményekben melyek két tárgyak, a részek úgy vannak beosztva, hogy egyik: a lyrai rész, a költemény közepébe a két epikai részlet közé van illesztve, három tárgyunál mint már kifejtettük, vagy 11 vagy 9 vagy 7 vagy legalább 5 részletet kellett megkülönböztetnie, hogy egy keretbe teljesen s úgy illjenek bele, hogy a honnan a költő kiindult, oda térjen vissza. Ezt tartva szemünk előtt, ha felveszszük, a mit a codd. is igazolnak, hogy a 46. v. után 3 vers, a 141 után pedig 2 vers kiesett, a legegyszerűbben s a legarányosabban így oszlik be a költemény:

(Alliushoz.)	(Lesbia szerelme.)	(Laodamia.)	(Fivére. f. gy.)
41.—50.	51.—70.	71.—90.	91.—100
(9+3) 12.	20.	20.	10.
(Laodam.)	(Lesb. sz.)	(Alliushoz.)	
101.—130.	131.—148.	149.—160.	
30.	(18+2) 20.	12.	

Catullus lyrai költeményeiben is találunk Callimachustól átvéve, de (dicséretére) csak gondolatot vett át s ezt is jelzi a fent említett módok szerint; (V. ö. c. III. 5. Callim. Hymn. Dian. 221; c. VIII. 3. Callim. Hymn. Cer. 123.) a XCV. 10-ben pedig a Callimachus itéletét fejezi ki. (Dilth. 19 l.)

Még a versmértékről kell röviden emlékeznünk, hogy azután mi is visszatérjünk oda, honnan kiindultunk. Catullus mint már említettük, a hexametrumot és distichont egészen az alexandriaiak,

főleg Callimachus mintájára szerkeszti. Míg a hendecasyllabusokat mesterien kezeli, a hexametrum szabályait nem ritkán megszegi. Az egytagu végszótag előtt egyaránt használ egy, két, három, négy, öt tagu szókat; az ötödik lábon a törvényes dactylust gyakran helyettesíti spondeussal; sőt a LXIV. 78—80. verseiben három sor tiszta spondeus (spondiazontes). Itt még utólagosan azt jegyezzük meg, hogy a LXIV. 205. s köv. verseiben a mérték oly szabatos szerkezetet mutat, hogy már ez is homéri utánzatra vall. Mindezek ellenére Catullus a hexametrum kezelésében elég gyakorlottságot mutat, míg a distichonokban csaknem egészen járatlannak látszik. Mert habár a semiquinaria caesurát törvényesen megtartja is, sokszor igen nagy erőltetésébe kerül s durva. A vers második felében a rendes dactylus helyett négy helyen spondeust találunk. (LXXVI. 26. XCI. 6. XCII. 2. XCIII. 2.)

A distichonokban gyakori az interpunctio, miért nehézkések, a pentametrumok pedig a sok *olisio* miatt dagályosok.

Látjuk tehát, hogy mi módon fordította és utánozta Catullus azokat a görög költőket, kiket mintául választott magának. Mind a kettőtől fordított költeményeket, hogy költészetük elveibe mindinkább beleélje magát, s az utánzásnál hasznára fordíthassa: a hol utánoz, nem szolgálilag utánoz, hanem másoknak is, főleg Homérnak elveit a kellő helyeken alkalmazta, melylyel az utánzás kötelékeit megtörve új ösvényre lépett. Sapphoi a hymenaeus szerkezete, Callimachus az elegiáké, Sapphoi abban a leírás, Callimachus ezekben; így áll a dolog a versmértékkel is. Tehát mindenütt öntudatosan előre meghatározott elv szerint utánoz. Így mutatta meg az utódoknak az utat, melyen haladniok kell, hogy irodalmokat a görög irodalom színvonalára emelhessék, mi az Augustus korában lett elérve. A miért Catullus minden tekintetben méltán megérdemelte az utódoktól ráruházott „doctus” nevet.

MÁTHÉ GYÖRGY.